

नेपालमा बैकिङ क्षेत्रको अवस्था

नेपालमा बैकिङ सेवा सुरु हुनुभन्दाअघि वस्तु विनियमका हिसाबले कारोबार हुने गर्थ्यो, यद्यपि नेपालका पैसाको टकामारी भने लिच्छवीकालबाटै सुरु भएको हो । राजा-महाराजाहरूबाट टकामारी गरिने मुद्राको प्रचलन निकै कम थियो । नेपालमा १९९३ सालमा पहिलो उद्योग स्थापना भएपछि सुरुमा सोही उद्योगलाई लक्षित गरी १९९४ सालमा नेपाल बैंकको स्थापना गरियो ।

नेपाल बैंकको उद्घाटन राजा त्रिभुवनबाट वि.सं.१९९४ कार्तिक ३० गतेका दिन भएको थियो । यसैबाट नेपालमा संस्थागत रूपमा बैकिङ सेवाको शुरुवात भएको थियो । यो बैंक स्थापना हुनु भन्दा पहिले सम्म सम्पूर्ण मौद्रिक कारोबारहरू निजी डिलर तथा व्यापारिक केन्द्रहरूबाट हुने गर्दथ्यो । उक्त बैंक १२ जना कर्मचारी र एकमात्र कार्यालयबाट सुरु भएको थियो । उक्त अवसरमा बोल्दै तत्कालीन प्रधानमन्त्री राणा प्रधानमन्त्री जुद्धशमशेरले राजा त्रिभुवनको आज्ञाले सम्पूर्ण देशको चाहाना अनुरूप गर्न लागि रहेको यो कार्य मेरो लागि एकदम ठूलो अवसर हो भनेका थिए । “आजसम्म नेपालमा कुनै बैंक खोल्न सकिएको थिएन । तसर्थ, उक्त आवश्यकता पूरा गर्न नेपाल बैंक लिमिटेड नाममा यो बैंक स्थापना हुन लागेको तथा श्री ५ बाट उद्घाटन हुन लागि रहेको यो क्षण अत्यन्तै आनन्द तथा खुशीको क्षण हो । यस बैंकको उद्देश्य भनेको धनी-गरीब सबैलाई सेवा प्रदान गर्नुका साथै राष्ट्र निर्माणमा योगदान पुऱ्याउनु रहेको छ । उक्त उद्देश्य हासिल गर्न सबैबाट समर्थन तथा शुभकामनाको आवश्यकता पर्ने हुनाले म त्यस प्रकारको सहयोग प्राप्त हुनेमा विश्वस्त छु ।”

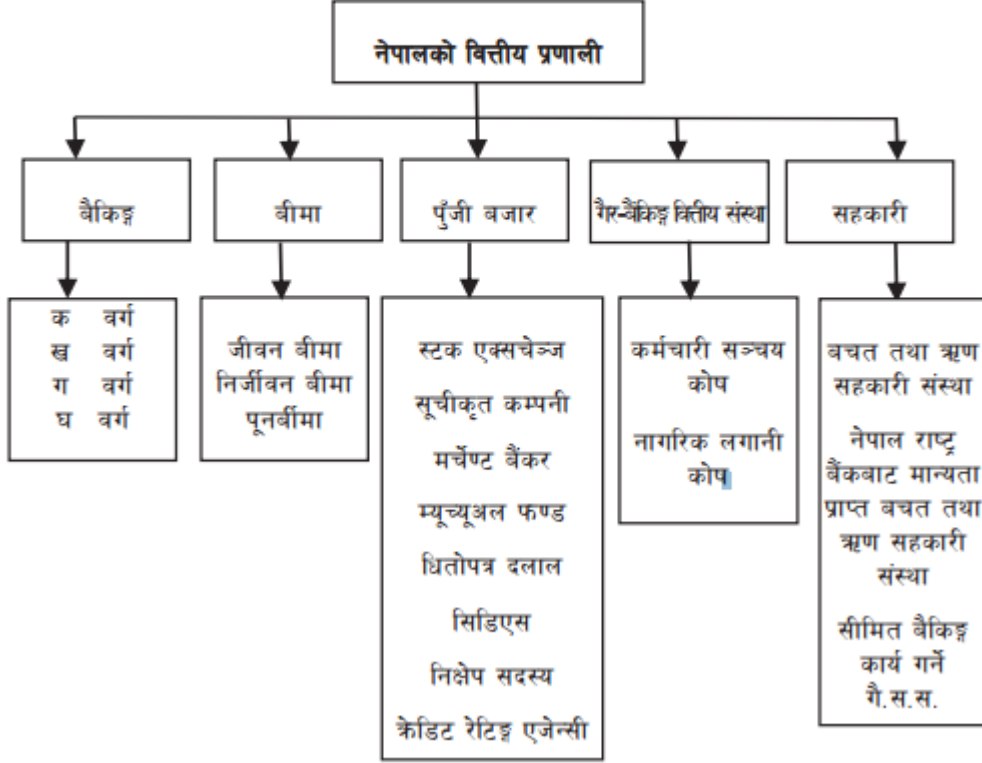
बैंक सञ्चालनको सुरुमा केवल १० जना सेयरधनीहरू मात्र रहेका थिए । त्यतिबेलाको निक्षेप संकलन र कर्जा प्रवाहको अवस्था अहिलेको भन्दा विलकुलै फरक थियो । नेपाल बैंकको स्थापनासँगै वित्तीय कारोबारमा केही सहजता आयो । आम मानिसले कसरी बैकिङ कारोबार गर्ने भन्ने जान्न र बुझ्न सके । नेपाल बैंकले कर्जा उपलब्ध गराउँदा विवाह, ब्रतबन्ध तथा अन्य सामाजिक काम आदिका लागि पनि कर्जा उपलब्ध गराउँथ्यो ।

विसं १९९४ सालमा नेपाल बैंक लिमिटेडको स्थापना भएसँगै नेपालमा औपचारिक बैकिङ प्रणालीको विकास प्रारम्भ भएको हो । बैकिङ प्रणालीलाई विकास गर्ने र आधुनिकीकरण गर्ने कार्यमा वि.सं. २०१३ सालमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना भएपश्चात् महत्वपूर्ण योगदान पुग्यो ।

सर्वप्रथम विसं २००२ असोज १ गते सदर मुलुकी खाना (राणाकालीन एक सरकारी निकाय) ले नेपाली मुद्रा (मोरु)को निष्कासन गर्न थालेको हो, जतिबेला राष्ट्र बैंकको स्थापना भइसकेको थिएन । त्यतिबेला मुलुकी खानाले ५, १० र १०० दरका नोट निष्कासन गरेको थियो । ५ दरका २ लाख थान बराबर १० लाख रूपैयाँ, १० रूपैयाँका १ लाख थान १० लाख बराबरका गरी जम्मा २५ लाख रूपैयाँ बराबरको कागजी नोट छापिएको थियो । त्यतिबेला निष्कासन भएका नेपाली मुद्राका नोटलाई मोरु (मोहर रूपैयाँ) भनिन्थ्यो ।

मुलुकमा बैंकहरूको खाँचो महसुस गरी २०१३ सालमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना भयो । राष्ट्र बैंकको भयो । राष्ट्र बैंकको स्थापनापश्चात आफ्नो स्थापनाको ४ वर्षपछि अर्थात् २०१६ साल फागुन ७ गते फागुन ७ गते पहिलो पटक राष्ट्र बैंकले कागजी नोट (मोरु) को निष्कासन गर्‍यो । त्यसबेला राष्ट्र त्यसबेला राष्ट्र बैंकले १, ५, १० र १०० दरका कागजी नोट निष्कासन गरेको थियो । राष्ट्र बैंकले १ राष्ट्र बैंकले १ रूपैयाँ दरका १० करोड थान, ५ रूपैयाँ दरका १ करोड ५० लाख थान (७ करोड ५० ७ करोड ५० लाख) १० रूपैयाँ बराबरका ५० लाख थान (५ करोड) र १०० दरका २ लाख ५० हजार (हजार (२ करोड ५० लाख रूपैयाँ बराबर) गरी जम्मा २५ करोड रूपैयाँ नोट निष्कासन गरेको थियो ।

नेपालको वित्तीय प्रणालीको संरचना (२०७३ असार)

स्रोत: वित्तीय विकास रणनीति

२००२ साल र २०१६ सालमा निष्कासन भएका नेपाली रूपैया(मोरु)

प्राचिनकालका केही मुद्राहरू

लिच्छवीकालका मुद्राहरू

मल्लकालीन मुद्रा

शाहकालीन मुद्राहरु

राष्ट्र बैंकको स्थापना अघि र पछि

२०१३ सालअघि देशको विदेशी मुद्राको सञ्चिति भारतका बैंकहरूमा जम्मा हुन्थ्यो । लन्डनस्थित नेपाली दूतावासको खर्च वा राजा त्रिभुवनको उपचारको खर्च बेहोर्न चाहिने विदेशी मुद्रा रकमको लागि भारतको रिजर्भ बैंक अफ इन्डियामा दरखास्त हाली प्राप्त गर्नुपर्ने अवस्था थियो । राष्ट्र बैंक सञ्चालनमा आएपश्चात् राष्ट्र बैंकले भारतको आर्थिक मामला सचिव वि.के. नेहरुसँग रिजर्भ बैंक अफ इन्डियामा खाता खोल्नेबारे पत्राचार गर्‍यो त्यसपछि राष्ट्र बैंकको खाता खोलियो । त्यसैबेला, न्यूयोर्कस्थित फेडरल रिजर्भ बैंकमा पनि खाता खुल्यो । राष्ट्र बैंक सञ्चालनमा आएको १० महिनापछि नेपाल विदेशी मुद्रा सञ्चालनमा स्वतन्त्र भयो ।

विद्यमान नेपाल राष्ट्र बैंकको कार्यक्षेत्र

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुसार केन्द्रीय बैंकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकका उद्देश्यहरू निम्नानुसार निर्दिष्ट गरिएको अवस्था छ ।

- आर्थिक स्थायित्व र अर्थतन्त्रको दिगो विकासको निमित्त मूल्य र शोधनान्तर स्थिरता कायम गर्नको लागि आवश्यक मौद्रिक तथा विदेशी विनिमय नीति निर्माण गरी सोको व्यवस्थापन गर्ने;

- वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि र बैकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गरी बैकिङ तथा वित्तीय प्रणाली प्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने; र
- सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास गर्ने ।

अन्तर्राष्ट्रिय तथा देशभित्रका आर्थिक गतिवधिहरू मनन गरेर यथार्थवादी मौद्रिक नीति घोषणा गर्नु र मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नु बैंकको एक प्रमुख जिम्मेवारी हो । अर्थतन्त्रमा राजनीतिक र अप्रत्यासित घटनाहरूको दबाव परिरहने र विभिन्न सरकारी निकायहरूको सहयोग आवश्यक पर्ने हुनाले घोषित मौद्रिक नीति कार्यान्वयन गर्न सहज छैन । प्रचुर संख्यामा कार्यरत वित्तीय संस्थाहरूलाई नियमन गर्नु राष्ट्र बैंकलाई चुनौती हो । विगत ५ वर्षमा कर्जा प्रवाहमा जोखिम न्यूनिकरण गराउन, बैंकहरूको संगठित सुशासनमा सुधार ल्याउन र वित्तीय अनियमितता गर्नेहरूलाई कारबाही गर्न राष्ट्र बैंक केही सफल भएको देखिन्छ ।

निजी क्षेत्रको सहभागिता

सरकारी स्तरकै राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक २०२२ सालमा खुल्यो । अर्को सरकारी स्तरको कृषि विकास बैंक २०२४ सालमा खुल्यो भने नेपालले भुक्तानी सन्तुलन संकट बेहोरेसँगै आर्थिक वर्ष २०४१/४२ को वार्षिक बजेटमार्फत् वित्तीय क्षेत्रको सीमित उदारीकरण गरी यहाँ संयुक्त लगानीका बैंकहरू खोल्न दिएको हो । संयुक्त लगानीमै निजी स्तरमा पहिलो पटक नेपाल अरब बैंकको स्थापना भएको हो । नेपालमा आधुनिक बैकिङको सुरुवात पनि यही बैंकको स्थापनापछि मात्र भएको मानिन्छ ।

संयुक्त लगानीका केही बैंक

- नेपाल अरब बैंक (हालको नबिल बैंक) विसं २०४१ साल
- ग्रिनलेज बैंक (हालको स्टान्डर्ड चार्टर्ड बैंक) विसं २०४२ साल

- नेपाल इन्डोस्वेज (हालको नेपाल इन्भेष्टमेन्ट बैंक) विसं. २०४३ साल

२०४६ सालको राजनीतिक परिवर्तनपछि खुल्ला आर्थिक नीति अबलम्बन गरियो, जसका कारण निजी स्तरका बैंकहरू खुल्नका लागि बाटो खुल्यो । ४० को दशकमा करिब सातवटा वाणिज्य बैंकहरूको स्थापना भयो । त्यसपछि थुप्रै बैंकहरू खुल्ने क्रम जारी भयो । २०४३ मा ग्रिन्डलेज बैंकको स्थापना भयो । त्यस्तै, हिमालय बैंक २०३९ सालमा स्थापना भयो । नेपाल एसबीआई बैंक २०५० सालमा स्थापना भयो । बंगलादेश बैंक २०५१ साल , एभरेष्ट बैंक र बैंक अफ काठमाण्डु पनि त्यहि वर्षमा आए । बैंकिङ संस्थाहरूको उत्साहजनक विस्तारले २०६८ चैतमा सबैभन्दा बढी वाणिज्य बैंक ३२ वटा पुगे । त्यस्तै, सबभन्दा बढी विकास बैंक २०६८ पुषमा ८९ वटा पुगे भने वित्त कम्पनी २०६७ चैतमा सबभन्दा बढी ८० वटा पुगे । नेपाल राष्ट्र बैंकले २०६६ साल साउनदेखि नयाँ वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनी स्थापनाको लागि निवेदन लिने कार्य स्थगित गरेको छ । २०६८ सालबाट शुरु भएको मर्जर प्रक्रिया गएको आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा नेपाल राष्ट्र बैंकले चुक्ता पूँजीलाई बढाउने नीति अबलम्बन गरेपछि अझ बढी व्यापकता पाएको छ । त्यसपछि बैंकहरूको संख्या घट्ने क्रम सुरु भएको छ । २०७३ मंसिरसम्म २८ वटा वाणिज्य बैंक, ६४ वटा विकास बैंक, ३८ वटा वित्त कम्पनी र ४६ वटा लघुवित्तीय संस्थाहरू नेपाली अर्थतन्त्रमा सञ्चालित छन् । लघुवित्तीय संस्थाहरू बाहेक बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू संख्यात्मक रूपमा कम हुने क्रम अझ जारी रहने देखिन्छ । २०७३ कार्तिकसम्ममा वाणिज्य बैंकका १८९५ शाखाहरू, विकास बैंकका ८५१ शाखा, वित्त कम्पनीका १५७ शाखा र लघुवित्तीय संस्थाहरूका १४८० वटा शाखाहरू रहेका छन् । यसरी हेर्दा औसतमा प्रति शाखा ६४८७ जनसंख्यालाई वित्तीय सेवा पुगेको देखिन्छ ।

तालिका १: बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या

	असार मसान्त								असोज
	२०४०	२०४७	२०५७	२०६७	२०६९	२०७१	२०७२	२०७३	२०७३
वाणिज्य बैंक	२	५	१३	२७	३२	३०	३०	२८	२८
विकास बैंक	२	२	७	७९	८८	८४	७६	६७	६४
वित्त कम्पनी	-	-	४७	७९	७०	५३	४८	४२	३६
लघुवित्त वित्तीय संस्था	-	-	७	१८	२४	३७	३८	४२	४६
जम्मा	४	७	७४	२०३	२१४	२०४	१९२	१७९	१७४

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको मर्जरको स्थिति

नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीति मार्फत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको मर्जर तथा चुँक्ता पूँजी वृद्धिको नीति ल्याएका कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या उल्लेख्य रूपमा घट्दो छ । राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २०७३ चैत मसान्तसम्ममा १६५ रहेको छ । यसमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक, वित्त कम्पनी र लघुवित्त विकास बैंकहरूको संख्या क्रमशः २८, ५४, ३३ र ५० रहेको छ । वित्तीय स्थायित्व अभिवृद्धि गर्न अवलम्बन गरिएको मर्जर नीति, बैंक तथा वित्तीय संस्था एकआपसमा गाभ्ने/गाभिने सम्बन्धी विनियमावली, २०६८ कार्यान्वयनमा आएपछि क्रमशः मर्ज हुने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या बढ्दै गएको छ । २०७३ चैत मसान्तसम्म कुल १३६ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मर्जर/प्राप्ति प्रकृत्यामा सामेल भई ९२ वटा संस्थाहरूको इजाजत खारेज हुन गई ४४ संस्था कायम भएका हुन्।

हाल मर्जर प्रक्रियामा रहेका र भएका वित्तीय संस्थाहरू

कम्पनीको नाम

मर्जरपछिको नाम

सम्झौता मिति

देव विकास बैंक लि.र साभा विकास बैंक लि.	देव विकास बैंक	चैत २४
देव विकास बैंक लि. र युनियन फाइनान्स कम्पनी	देव विकास बैंक	चैत ९
सेन्चुरी कर्मसीयल बैंक लि.र अल्पाइन डेपलपमेन्ट बैंक लि.	सेन्चुरी कर्मसियल बैंक	चैत ४
महालक्ष्मी विकास बैंक र यति डेभलपमेन्ट बैंक	यति डेभलपमेन्ट बैंक	चैत १ गते
सेन्चुरी कर्मसियल बैंक र सगरमाथा फाइनान्स लि.	सेन्चुरी कर्मसियल बैंक लि.	फागुन १९
जनता बैंक नेपाल लि.र सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक लि.	जनता बैंक लि.	फागुन १८
विभोर सोसाइटी डेभलपमेन्ट बैंक लि.लुम्बिनी फा.एण्ड कम्पनी लि.	लुम्बिनी विकास बैंक लि.	माघ २४

मेगा बैंक नेपाल र टुरिजम डेभलपमेन्ट बैंक	मेगा बैंक नेपाल	माघ ६ गते
सांग्रिला डेभलपमेन्ट बैंक र कसमसडेभलपमेन्ट बैंक रनेपाल कम्प्यु डेभलपमेन्ट बैंक	सांग्रिला डेभलपमेन्ट बैंक लि.	पुस १०
कामना विकास बैंक र सेवा विकास बैंक	कामना विकास बैंक लि.	कार्तिक ३०
सेन्चुरी कमर्शियल बैंक र अरनिको डेभलपमेन्ट बैंक	सेन्चुरी डेभलपमेन्ट बैंक लि.	असोज ३०
ओम डेभलपमेन्ट बैंक र मनास्लु विकास बैंक	ओम डेभलपमेन्ट बैंक लि.	असोज २२
सिभिल बैंक र हामा मर्चेन्ट एण्ड फाइनान्स लि.	सिभिल बैंक	असोज १७ गते
कुमारी बैंक,काष्ठमायडप डेभलपमेन्ट बैंक र महाकाली वि	कुमारी बैंक लि.	असोज १७ गते
काँक्रेविहार विकास बैंक,पश्चिमाञ्चल विकास बैंक,ग्लोबल आइएमइ बैंक र	ग्लोबल आइएमइ बैंक लि.	असोज १४

बैंक र रिलायबल डेभलपमेन्ट डेभलपमेन्ट बैंक		
सहयोगी विकास बैंक र सहारा विकास बैंक	सहयोगी विकास बैंक लि.	जेठ ४
सिभिल बैंक लि.र युनिक फाइनान्स	सिभिल बैंक लि.	साउन १७
प्राइम कमर्शियल बैंक,विराट लक्ष्मी विकास बैंक र कन्ट्री डेभलपमेन्ट बैंक	प्राइम कमर्शियल बैंक	जेठ २४
गण्डकी विकास बैंक र फेवा विकास बैंक	गण्डकी विकास बैंक	असोज २३
नेपाल इन्भेष्टमेन्ट बैंक र एस डेभलपमेन्ट बैंक	नेपाल इनभेष्टमेन्ट बैंक	साउन २१

लघुवित्त क्षेत्र

वि.स.२०४६ सालको राजनीतिक परिवर्तनपछि, बैकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रमा आएको उदार नीतिका कारण नीतिका कारण लघु कर्जाको क्षेत्रमा समेत केही नयाँ पहलहरू हुन थालेका हुन् । यसै क्रममा ग्रामिण क्रममा ग्रामिण स्वावलन कोषको व्यवस्था,ग्रामिण बैकिङ प्रणालीका सुरुवात र गैर सरकारी संस्थाहरूमार्फत लघुकर्जा परिचालन भएको हो । त्यसबेलासम्म विपन्न र सीमान्त वर्गका लागि अलग्गै

लागि अलग्गै निकायबाट वित्तीय सेवा प्रदान गर्ने कुरामा नीति निर्माताहरू अलमलमै थिए । यद्यपि, थिए । यद्यपि, त्यसअघि पनि विभिन्न कार्यक्रममार्फत लघुवित्त सेवा प्रवाह गर्ने प्रयास भएका थिए, ती भएका थिए, ती सबै विफल हुन पुगे ।

विगत अठ्ठाइ दशक (वि.स.२०३९-२०७३) को अवधिमा नेपालको लघुवित्त क्षेत्रको अभियानले धेरै उपलब्धि हासिल गरेको छ । हिजो नीतिगत अलपमलमा रहेको क्षेत्रमा आज संस्थागत रूपमा नै धेरै कामहरू भएका छन् । त्यसै क्रममा कानुनी संरचना, इजाजत प्रणाली, नियमन, अनुगमन र सुपरिवेक्षण व्यवस्थाका अतिरिक्त पूँजी बजारमा समेत लघुवित्त क्षेत्र संस्थागत भएको छ । अठ्ठाई दशकअघिको समयलाई फर्केर हेर्दा यो क्षेत्र तुलनात्मक रूपले निकै व्यवस्थिति मात्र भइसकेको देखिन्छ यसमा निजी क्षेत्र र आम नागरिकहरू पनि लगानीका लागि आकर्षित हुन थालेका छन् । तर लघुवित्त संस्थाहरूको प्रतिस्पर्धाका कारण बहु-वित्तीय लगानी र ऋणको दोहोरोपन जस्ता समस्याहरू चर्को रूपमा देखा परेका छन् । हाल यस क्षेत्रमा ४२ वटा लघुवित्त बँकहरू, ३७ वटा फिड्गोहरू (लघु कर्जा परिचालन गर्ने संस्था) ,१४ हजारको संख्यामा बचतकर्ता तथा ऋण सहकारी संस्थाहरू लगायत वाणिज्य बैंक,विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरू प्रतिस्पर्धामा छन् । हाल लघुवित्त संस्थाहरूको अंश २४ प्रतिशत छ । हाल ७५ जिल्लामा लघुवित्तका उपस्थिति छ । ४२ वटा लघुवित्त संस्थाहरूमध्ये २०६३ असार सम्म ४१ वटा त्यस्ता बैंकहरूका १३७५ वटा शाखाहरूमार्फत कुल १८ लाख ९८ हजार ७९७ विपन्न वर्गका व्यक्तिलाई लघुवित्तीय सेवामा आवद्ध गरेको छ । जसमध्ये १२ लाख ९६ हजार ७४४ सदस्यहरूले लघु कर्जा प्राप्त गरेका छन् ।

संख्यामक रूपमा लघुवित्ती क्षेत्र फराकिलो भएपनि भएपनि पूँजीगत रूपले भने बलिया छैनन् । अहिले ४१ वटा लघुवित्तीय संस्थाहरूको ८ अर्ब ६७ करोडको पूँजी रहेको देखिन्छ ।

आधुनिक बैकिङ प्रणाली

मानिसका लागि आर्थिक क्रियाकलाप र वित्तको कारोबारलाई सहज गर्ने कार्यका लागि नोट निष्कासन र व्यवस्थापन गर्ने, निक्षेप संकलन, कर्जा भुक्तानी, कर्जा तथा सुविधा लिने वा दिने, बैकिङसम्बन्धी एजेन्सी सेवाहरू प्रदान गर्ने, मुद्रा सटही म्बन्धी कार्य गर्ने जस्ता कार्यमा संलग्न व्यक्ति, समूह वा संस्थाहरूको संयुक्त रूप नै बैकिङ प्रणाली हो । बैकिङ प्रविधी र प्रणालीमा आएको परिवर्तनले बजारमा यसको उपभोग बढाएको छ । बैकिङ वस्तुहरूको वितरणमा आधुनिक प्रविधीको आवद्धता नै आधुनिक बैकिङ हो । आधुनिक बैकिङ भनेको त्यस्तो बैकिङ हो, जसमा सूचना प्रविधीको प्रयोग गरिएको हुन्छ । र उपभोगकर्ताले आफ्ना नीजि सूचना प्रविधिको साधनहरूबाट बैकिङ सेवा प्रदायकमा सोभै पहुँच राख्छन् र आफ्ना आवश्यकताहरू अनुरोध गर्छन् ।

आधुनिक बैकिङका प्रकारहरू

१. शाखारहित बैकिङ
२. इन्टरनेट बैकिङ
३. मोबाइल बैकिङ
४. एसएमएस बैकिङ
५. भर्चुअल बैकिङ
६. मेसिन बैकिङ
७. RTGS (Real time gross settlement)
८. Immediate payment service

पूर्व गभर्नर र उनीहरूको कार्यकालमा भएका महत्वपूर्ण कार्यहरू

हिमालय शमशेर राणा (विसं २०१३-२०१७)

हिमालयशमशेर राणा नेपाल राष्ट्र बैंकका पहिलो गभर्नर हुन् । राणा राष्ट्र बैंकको संस्थापक गभर्नर पनि हुन् । राणा २०१३ देखि २०१७ साल माघसम्म राष्ट्र बैंकको गभर्नरको पदमा रही कार्यभार सम्हाले । मुख्य कार्यहरू

- नेपालको पहाडी भागमा नेरु र तराई भेगमा भारु द्वैधमुद्राको प्रचलन थियो सो प्रचलनलाई हटाएर नेपालभरी नेरुलाई चलनचल्तीमा स्थापित गर्न सफल भए ।
- नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन-२०१२ जारी भयो । सो ऐनमा नेपाली नोट निष्कासनको प्रबन्ध गर्न, नेपाली मद्रा अधिराज्यभर चलनचल्तीमा ल्याउन ,नेपाली मद्राको विनिमयदरमा स्थिरता कायम राख्न, विकासका निम्ती पूँजीलाई गतिशील बनाई ठूला उद्योगधन्डालाई प्रोत्साहन दिन र नेपालमा बैंक प्रथाको विकास गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना गरिएको छ भन्ने ऐनको प्रस्तावमा उल्लेख गरिएको थियो ।
- राष्ट्र बैंकको स्थापनापश्चात भारतीय रिजर्व बैंक, बैंक अफ इङ्ल्यान्ड र संयुक्त अमेरिका, संयुक्त अमेरिका, जापान लगायतका केन्द्रीय तथा वाणिज्य बैंकहरूमा खाता खाल्न सफल ।

खाल्न सफल । विदेशी बैंकका खाता खोलेपछि विदेशी मुद्रामा कारोबार गर्न नेपाल स्वतन्त्र भयो
नेपाल स्वतन्त्र भयो । यसअघि भारतीय रिजर्व बैंकसँग विदेशी मुद्रा माग गर्नुपर्थ्यो ।
गर्नुपर्थ्यो ।

- सन् १९६१ सेप्टेम्बर ६ देखि नेपाल विश्व बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको सक्रिय सदस्य बन्यो ।
- नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८ जारी भयो । यसबाट मल्य स्थिरता कायम गर्ने, शोधान्तर
सदृढीकरण गर्ने बैकिङ तथा वित्तीय प्रणाली नियमन तथा सपरिवेक्षण गर्ने जस्ता केन्द्रीय बैंकले
गर्ने निर्वाह गर्ने परम्परागत भूमिका राष्ट्र बैंकलाई दिइएको ।
- राष्ट्र बैंकको छापमा 'असतोमा सद्गमय' भन्ने निर्देशक बचन राखेको छापको डिजाइन स्व.
बालकृष्ण समकी सुपुत्री कलाकार ज्वालाले गरेकी हुन् ।

लक्ष्मीनाथ गौतम (विसं २०१७ -२०२२)

प्रद्युम्नलाल राजभण्डारी (विसं २०२२-२०२३)

प्रद्युम्नलाल राजभण्डारी २०२२ साल असारदेखि २०२३ साउनसम्म राष्ट्र बैंकको गभर्नर पदमा रही
कार्यभार सम्हाले । उनी अर्थशास्त्रका ज्ञाता थिएनन् । उनको पालामा भारतको र नेरुको सटही दर कम
रु. १०० को १६० को सट्टा रु. १००को रु.१०१ कायम भएकाले अर्थव्यवस्थामा नकारात्मक प्रभाव
परेको थियो । आफू अर्थशास्त्रको ज्ञाता नभएको भन्दै प्रद्युम्नलाल राजभण्डारीले गभर्नरको पदबाट
राजीनामा दिएका थिए ।

- बैकिङ क्षेत्रको प्रवर्धनर विकास गर्ने, द्वैधमद्रा प्रणालीलाई अन्त्य गर्ने आर्थिक वृद्धिसहितको मौद्रिक स्थिरताको लक्ष्य हासिल गर्ने लगायतका विभिन्न कामको निरन्तरता
- राष्ट्र बैंकमा डेपुटी गभर्नरको नियुक्तिको व्यवस्थाको प्रस्ताव गरिएको
- कर्मचारीहरूको तलब सविधा २ पटकसम्म वृद्धि गरिएको

भेषबहादर थापा (विसं २०२३-२०२४)

भेषबहादर थापाले राष्ट्र बैंकमा २०२३ साउनदेखि २०२४ साउनसम्म एक वर्ष गभर्नरको रूपमा काम गरे । उनको पालामा नेरु र भारुको समस्या समाधान भएको थियो । उनको कार्यकालमा निजी स्तरमा बैंक खोल्न व्यापारीहरूलाई आग्रह गरिएको थियो । तर बैंक खोल्ने आँट भने कसैले गरेन ।

उनको कार्यकालमा भएका केही कामहरू

- राष्ट्र बैंकले नेपालमा नेपाली रूपैयाँलाई मात्र लिगल टेन्डर गराउने व्यवस्था
- सटही काउन्टर खोल्नेदेखि अधिकृत व्यक्तिहरूलाई सटही गर्ने अनुमति दिने प्रक्रियाको सुरुवात
- बजारमा नेपाली रूपैयाँबाहेक अरु खरिद बिक्री हुन नसक्ने नीति राष्ट्र बैंकले लिएको
- हरेक जिल्लामा कमसेकम एउटा बैंकको कार्यालय हुनपर्ने अवधारणको सुरुवात
- दक्षिण एसियाली गभर्नरको पहिलो बैठकमा भाग लिएको तथा सुरु गरेको ।

डा. यादवप्रसाद पन्त (विसं २०२५-२०३०)

यादवप्रसाद पन्त राष्ट्र बैंकमा २०२५ साल वैशाखदेखि २०३० साल वैशाखसम्म गभर्नरको पदमा रही काम गरे । उनले राष्ट्र बैंकमा रहँदा विभिन्न सुधारका कामहरू गरेका छन् ।

- बैकिङ तथा प्रकाशकीय विभिन्न सुधारहरूको थालनी
- उक्त समयमा तत्कालीन श्री ५ को सरकारका वरिष्ठ अधिकारीहरूका लागि विदेशी मुद्रा सट्टी गर्नुपर्ने भन्ने राष्ट्र बैंकका कर्मचारीहरू मन्त्रालयमै बोलाएर सट्टी सुविधा दिने चलन थियो । सो चलनको अन्त्य गरी राजदरबार, प्रधानमन्त्री र अर्थमन्त्रीबाहेक अरुले सट्टी सुविधा लिन राष्ट्र बैंकमै जानुपर्ने नियम बसाले ।
- राष्ट्र बैंकमा डेपुटी गभर्नर राख्ने कामको सुरुवात
- सन् १९९१ मा सर्वप्रथम ब्याजदर तोकियो ।
- बैकिङ विकास बोर्डको स्थापना
- केही मात्रामा अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्य भए ।
- पहिलो पटक कृषिकर्जा सर्वेक्षण गरी सरकारलाई प्रतिवेदन पेश गरियो ।
- राष्ट्र बैंकका कर्मचारीहरूलाई विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय तालिम तथा अध्ययनमा पठाउने कामको थालनी भयो ।
- अनुसन्धान कार्यलाई तिब्रता
- बैकर्स टेनिङ सेन्टर, राष्ट्र बैंक र अरु बैंकहरूविच समन्वयात्मक भावनाको अभिवृद्धि गर्न बैकर्स क्लबको स्थापना भयो ।
- सबै जिल्लामा बैकिङ शाखा विस्तार गर्न सफल

कुलशेखर शर्मा (विसं २०३०-२०३६)

कुलशेखर शर्मा २०३० देखि २०३६ सालसम्म राष्ट्र बैंकको गभर्नरको पदमा रही काम गरे । उनको कार्यकालमा कार्पेट कान्ड भएको थियो । सोही काण्डका कारण उनले मुद्धा खेपेकोमा पछि सफाई पाए । उनको कार्यकालमा गरिएका मुख्य कामहरू

- वणिज्य बैंकहरूलाई कुल निक्षेपको केही भाग कृषि क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू
- कृषि आयोजना सेवा केन्द्रको स्थापना
- कर्जा सुरक्षण निगमको स्थापना
- ग्रामीण क्षेत्रमा बैकिङ सेवा तीव्र रूपमा विस्तार
- राष्ट्र बैंकका कर्मचारीको सेवा सुविधामा वृद्धि

कल्याणविक्रम अधिकारी (विसं २०३६ -२०४१)

गणेशबहादुर थापा

गणेशबहादुर थापाले २०४१ चैतदेखि २०४७ जेठसम्म राष्ट्र बैंकको गभर्नर पदमा रही काम गरे । रही काम गरे । त्यसबेलाको जनआन्दोलनको मौका पारेर राष्ट्र बैंकका कर्मचारीहरूले राखेका माग पूरा राखेका माग पूरा गर्न नसक्दा थापाले गभर्नर पदबाट राजिनामा दिनुपरेको थियो । उनको कार्यकालमा भएका कामहरू

- देशभरी नेरुको चलनचल्ती गर्ने कामको निरन्तरता
- कागजी मुद्राको निष्कासन

- बैंकका शाखा विस्तारमा तीव्रता
- वाणिज्य बैंकहरूले कुल कर्जाको एक निश्चित प्रतिशत प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था लागू
- खास क्षेत्रका लागि खास खास ब्याजदरको संरचना कायम गरियो ।
- निक्षेपमा ब्याजदर लागू
- पुनर्कर्जाको थालनी
- सन् १०८८ मा भारतले गरेको आर्थिक र व्यवहारिक प्रतिबन्धका कारण भारु अभाव हुदाँ भारतीय समकक्षी राम महोत्रासँगको छलफलपछि २० करोडबाट ४० करोड भारु ल्याउन सफल

हरिशंकर त्रिपाठी (विसं २०४७-२०५१)

हरिशंकर त्रिपाठीले २०४७ साउनदेखि २०५१ सालसम्म राष्ट्र बैंकको गभर्नर पदमा रही काम गरे । तत्कालीन एमाले नेतृत्वको सरकारको दबावपछि उनले ०५१ सालमा राजीनामा दिएका थिए । उनको कार्यकालमा भएका कामहरू

- बैकिङ, वित्तीय क्षेत्र, स्टक एक्सचेन्ज र वैदेशिक व्यापारमा महत्वपूर्ण निर्णयहरू भए ।
- करेन्ट एकाउन्ट कन्भर्टिभिलिटी, विदेश भ्रमण, अध्ययन, औषधोपचार सुविधामा थप मनी चेन्जर, नोट र सिक्काका रूपमा परिवर्तन लगायतका निर्णयहरू कार्यान्वयनमा आए ।
- बन्ड निष्कासनको कामको सुरुवात

सत्येन्द्रयारा श्रेष्ठ (विसं २०५१-२०५६)

सत्यन्द्रप्यारा श्रेष्ठ २०५१ साल माघदेखि २०५६ माघसम्म राष्ट्र बैंकको गभर्नर पदमा रही काम गरे ।
उनको पालामा एलसी काण्ड घट्यो ।

- नेपालमा वित्तीय सुधार कार्यक्रम आरम्भ

डा. तिलक रावल

डा. तिलक रावल २०५६ माघदेखि २०६१ माघसम्म राष्ट्र बैंकको गभर्नरको रूपमा काम गरे ।
रावललाई गभर्नर भएको छ महिनामै तत्कालीन नेपाली कांग्रेस नेतृत्वको सरकारले अवकास दिने
निर्णय गरेको थियो । उनी न्यायका लागि सर्वोच्च अदालतसम्म पनि पुगे । उनको पक्षमा फैसला
भएपछि पुनः राष्ट्र बैंकमा नियुक्त भएका थिए ।

उनको कार्यकालकामा भएका मुख्य कामहरू

- लचिलो मौद्रिक नीतिको अवलम्बन र सुधारका कार्यक्रमहरूको थालनी
- वित्तीय क्षेत्र सुधारका लागि ५० लाख डलर अनुदान भित्र्याएको
- गरिब राष्ट्र भएकाले धेरै ऋण लिन नहुने अडान
- राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन करारमा लिएर पनि विभिन्न बहाना बनाएर
कार्यारम्भ गर्न नआएको डिजिटल टच कम्पनीविरुद्ध समायोचित कदम चालेर हित
संरक्षण गर्न राष्ट्र बैंक सफल भएको
- रु. पाँच दरको नोटको छपाइमा साधारण त्रुटि गरेबापत डिलारु कम्पनीलाई करिब ११
करोडको थप व्ययभारमा नोट पुन मद्रण गराएको
- हरेक वर्ष सार्वजनिक हुने मौद्रिक नीति लचिलो हुँदै गयो ।

- रुग्ण उद्योगहरूका लागि सहूलियतपूर्ण व्याज लाग्ने गरी वाणिज्य बैंकको सहयोगमा विशेष कार्यक्रम लागू भयो ।
- अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको सम्बन्ध सुमधुर कायम
- पहिलो पटक मुद्रा कोषले नेपाललाई पीआरजीएफ सहयोग उपलब्ध गराएको

दीपेन्द्रपुरुष ढकाल (२०५७ भदौदेखि चैत)

दीपेन्द्रपुरुष ढकाल २०५७ भदौदेखि चैतसम्म राष्ट्र बैंकको गभर्नको पदमा नियुक्त भएका थिए । उनका पालमा भएका कामहरू

- संगठनात्मक सुधारको क्रम सुरु
- लामो समयदेखिँ थाती रहेको कर्मचरी नियमावली ल्याइयो ।
- वाणिज्य बैंकहरूलाई नियमन गर्न जारी गरिएका निर्देशनहरू महत्वपूर्ण कार्य

विजयनाथ भट्टराई (२०६१-२०६६ सम्म)

बैंक वित्तीय संस्थाको संख्या घटाउन ठोस नीतिगत पहल वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रममा निरन्तरता

दीपेन्द्रबहादुर क्षेत्री (२०६५ देखि ०६६)

- ५ सय र १ हजार दरका नोटमा ब्रेल संकेत राख्ने निर्णय/ ग्रामीण क्षेत्रमा बैंकिङ पहुँच बढाउने निर्णय

डा. युवराज खतिवडा (२०६६-२०७१ सम्म)

- नेपालको वित्तीय प्रणालीमा जम्मा हुँदै गएको सुशासनजन्य समस्या समाधान गर्नमा ठोस पहल
- घरजग्गाको लगानीलाई कडाई, जसका कारण उन्तुत्पादक क्षेत्रको लगानी नियन्त्रण भएको थियो ।

डा. चिरन्जीवी नेपाल (२०७१ देखी हालसम्म)

डा. नेपालको कार्यकालमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजी वृद्धिको निर्णय

सरकारी ऋणपत्र, मौद्रिक उपकरण तथा अनलाइन बोलकबोलसम्बन्धी बोलकबोलसम्बन्धी संक्षिप्त जानकारी

राष्ट्रऋण व्यवस्थापन विभागले नेपाल सरकारको तर्फबाट आन्तरिक ऋण उठाउने र सोको साँवा तथा साँवा तथा ब्याजको भुक्तानी दिने कार्य गरिआएको छ । राष्ट्र बैंकले २०१८ सालदेखि सरकारको सालदेखि सरकारको आन्तरिक ऋण उठाउँदै आएको छ । २०१८ सालदेखि हालसम्म राष्ट्र बैंकले १ खर्ब बैंकले १ खर्ब २१ अर्ब रुपैयाँ आन्तरिक ऋण उठाइसकेको छ । हालसम्म विकास ऋणपत्र १ खर्ब ४३ १ खर्ब ४३ अर्ब ९० करोड ,राष्ट्रिय बचतपत्र ९० करोड ६४ लाख ,नागरिक बचतपत्र ७ अर्ब ८८ करोड र वैदेशिक रोजगार बचतपत्र ५३ करोड ८३ लाख रुपैयाँबराबरको बिक्री भएको राष्ट्र बैंकको

राष्ट्र बैंकको तथ्यांकले देखाएको छ । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा राष्ट्र बैंकले १ खर्ब ११ अर्ब रूपैयाँ आन्तरिक ऋण उठाउँदैछ, जसमध्ये ५८ अर्ब २५ करोड ६६ लाख उठाइसकेको छ भने अरु उठाउन बाँकी नै छ । उठेको ऋणमध्ये ट्रेजरी बिलबाट २३ अर्ब, विकास ऋणपत्रबाट ३५ अर्ब नागरिक बचतपत्रबाट २० करोड ४४ लाख र वैदेशिक बचतपत्रबाट ५ करोड २१ लाख उठाएको राष्ट्र बैंकले जनाएको छ । नागरिक बचतपत्र तथा वैदेशिक बचतपत्र उल्लेख्य मात्रामा बिक्री हुन सकेन ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा तरलताको अभावका कारण निक्षेप तान्न बैंक १२/१३ प्रतिशत ब्याजदर बढाउदा निक्षेपकर्ता त्यता आकर्षित भएकाले नागरिक बचतपत्र र वैदेशिक रोजगार बचतपत्र बिक्रीमा कमी आएको राष्ट्र बैंकले जनाएको छ ।

आन्तरिक ऋण व्यवस्थापनको कार्यलाई व्यवस्थित तुल्याउन नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेख वक्तव्यमा उल्लेख भएबमोजिमको आन्तरिक ऋण उठाउनको लागि वार्षिक निष्कासन तालिका तथा तालिका तथा बोलकबोल तालिका प्रकाशन गर्ने गरिएको छ । त्यसैगरी, मौद्रिक अधिकारीको रूपमा अधिकारीको रूपमा रहेको नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा जारी गरिने मौद्रिक नीति कार्यान्वयन गर्ने कार्यअन्तर्गत कार्यान्वयन गर्ने कार्यअन्तर्गत विभिन्न मौद्रिक उपकरणहरू प्रयोग गरी बैंकिङ क्षेत्रको तरलता क्षेत्रको तरलता व्यवस्थापन गर्ने कार्य समेत यसै विभागबाट हुने गरेको छ । तरलता व्यवस्थापनको व्यवस्थापनको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि गर्न पछिल्लो समयमा नयाँ उपकरणहरू समेत प्रयोगमा प्रयोगमा ल्याइएको छ । राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभागद्वारा सम्पादन गरिने राष्ट्रऋण व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य तथा मौद्रिक कारोबारलाई छिटो-छरितो रूपमा सञ्चालन गर्ने तथा कारोबार गर्ने तथा कारोबार प्रक्रियालाई प्रयोगकर्ता मैत्री बनाउने उद्देश्यले २०७२ असारदेखि अनलाइन असारदेखि अनलाइन बोलकबोल प्रणाली सुरु गरिएको छ । आगामी दिनमा ऋणपत्रको अभौतिकीकरण अभौतिकीकरण गर्ने कार्यलाई अघि बढाइने राष्ट्र बैंकले जनाएको छ ।

आन्तरिक ऋण उठाउने प्रयोजनार्थ नेपाल सरकारको तर्फबाट नेपाल राष्ट्र बैंकले हाल निष्कासन गर्दै आएका सरकारी ऋणपत्रहरू देहायबमोजिम रहेका छन्।

- (१) ट्रेजरी बिल
- (२) विकास ऋणपत्र
- (३) राष्ट्रिय बचतपत्र
- (४) नागरिक बचतपत्र
- (५) वैदेशिक रोजगार बचतपत्र

ट्रेजरी बिल

ट्रेजरी बिल एक वर्ष वा एक वर्षभन्दा कम अवधिको आन्तरिक ऋण उठाउन प्रयोग गरिने अल्पकालीन सरकारी ऋणपत्र हो । ट्रेजरी बिल २८ दिने, ९१ दिने, १८२ दिने र ३६४ दिने गरी ४ अवधिको निष्कासन गर्ने गरिन्छ । हाल २८ दिने ट्रेजरी बिल प्रयोगमा छैन । यी विभिन्न अवधिका ट्रेजरी बिलहरू आवश्यकतानुसार निष्कासन गरिन्छन् । सरकारलाई आवश्यक पर्ने अल्पकालीन अवधिको (बढीमा एक वर्ष) स्रोत जुटाउनु यो बिलको उद्देश्य हो ।

विकास ऋणपत्र

विकास ऋणपत्र दुई वर्षभन्दा माथि अर्थात् मध्यम तथा दीर्घकालीन अवधिको आन्तरिक ऋण उठाउन प्रयोग गरिने सरकारी ऋणपत्र हो । हाल विभागबाट निष्कासन भएका विकास ऋणपत्र ५, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३ र १५ वर्षे अवधिका रहेका छन् । नेपाल सरकारको आवश्यकतानुसार यो ऋणपत्रको अवधि निर्धारण गरिन्छ । सरकारलाई देशको आर्थिक विकासको लागि आवश्यक मध्यम तथा दीर्घकालीन अवधिको स्रोत जुटाउनु यो ऋणपत्रको उद्देश्य हो ।

राष्ट्रिय बचतपत्र

राष्ट्रिय बचतपत्र मध्यमकालीन अवधिको आन्तरिक ऋण उठाउन प्रयोग गरिने सरकारी ऋणपत्र हो । हाल विभागबाट निष्कासन भएका राष्ट्रिय बचतपत्र ४ र ५ वर्षे अवधिका छन् । नेपाल सरकारले आवश्यकतानुसार यो ऋणपत्रको अवधि निर्धारण गर्दछ । देशको आर्थिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउन अर्थतन्त्रमा छरिएर रहेको स-सानो बचत रकम परिचालन गरी सरकारलाई आवश्यक पर्ने वित्तीय साधन जुटाउनु यो बचतपत्रको उद्देश्य हो ।

नागरिक बचतपत्र

नागरिक बचतपत्र मध्यम तथा दीर्घकालीन अवधिको आन्तरिक ऋण उठाउन प्रयोग गरिने सरकारी ऋणपत्र हो । हाल विभागबाट निष्कासन भएका नागरिक बचतपत्र ५, १० र १२ वर्षे अवधिका छन् । नेपाल सरकारले आवश्यकतानुसार यो बचतपत्रको अवधि निर्धारण गर्दछ । अर्थतन्त्रमा छरिएर रहेको स-सानो बचत रकम परिचालन गर्न सर्वसाधारण नेपाली नागरिकहरूलाई उचित प्रतिफल सहितको सुरक्षित लगानी गर्ने अवसर प्रदान गरी देश विकासको निमित्त वित्तीय साधन जुटाउनु यसको उद्देश्य हो ।

वैदेशिक रोजगार बचतपत्र

मुलुक बाहिर रोजगारीमा संलग्न नेपाली नागरिक तथा विदेशमा बसोबास गर्ने गैर- आवासीय नेपालीले आवासीय नेपालीले आर्जन गरेको विदेशी मुद्रालाई वैधानिक माध्यमबाट स्वदेशमा भित्र्याउने तथा भित्र्याउने तथा उनीहरूले आर्जन गरेको रकम विदेशमै बसी वा स्वदेशमा आई सरकारी बचतपत्रमा बचतपत्रमा लगानी गर्ने उपयुक्त अवसर प्राप्त होस् भनी नेपाल सरकारले निश्चित ब्याजदर (ब्याजदर (सामान्यतः अन्य बचतपत्रको भन्दा केही बढी) तोक्यो नेपाली रूपैयाँमा जारी हुने मध्यमकालीन जारी हुने मध्यमकालीन अवधिको बचतपत्र- वैदेशिक रोजगार बचतपत्र हो । यो २०६७ सालदेखि सालदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको हो । यो बचतपत्र ५ वर्षे अवधिको निष्कासन गरिन्छ । यो बचतपत्र । यो बचतपत्र निष्कासनको प्रमुख उद्देश्य मुलुक बाहिर रोजगारीमा संलग्न नेपाली नागरिक वा गैर-

नागरिक वा गैर-आवासीय नेपालीले विदेशमा आर्जन गरेको रकम लगानी गर्न प्रोत्साहित गर्ने, वैधानिक माध्यमबाट विदेशी मुद्रा भित्र्याउने र देश विकासको निमित्त वित्तीय साधन जुटाउने हो ।

बजार निर्माता

बजार निर्मातासम्बन्धी कार्यविधि, २०७० अनुसार राष्ट्रिय बचतपत्र तथा नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक प्राथमिक तथा दोस्रो बजार कारोबार गर्न र वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको दोस्रो बजार कारोबार गर्न कारोबार गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त संस्थालाई बजार निर्माता भनिन्छ । आर्थिक वर्ष भनिन्छ । आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा इजाजतपत्र प्राप्त बजार निर्माताको संख्या ४७ छ । आवेदन पेस छ । आवेदन पेस गर्नुपर्ने बजार निर्माताले प्राप्त गरेको इजाजतपत्रको बहाल अवधि समाप्त हुनु अगावै समाप्त हुनु अगावै नविकरणको लागि रीतपूर्वकको आवेदन पेश गर्नुपर्दछ । बजार निर्माताको नयाँ निर्माताको नयाँ इजाजतपत्र लिनको लागि जुनसुकै समयमा रीतपूर्वकको आवेदन दिन सकिन्छ । सकिन्छ । आवेदन कर्ता नेपाल राष्ट्र बैंकबाट 'क' वा 'ख' वा 'ग' वर्गको वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रप्राप्त गरेको संस्था वा राष्ट्र बैंकले तोकेका अन्य संस्थाले बजार निर्माताको इजाजतपत्रका लागि आवेदन दिन सक्ने व्यवस्था छ ।

बिक्री एजेन्ट

“वैदेशिक रोजगार बचतपत्रसम्बन्धी कार्यविधि, २०६९” अनुसार वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको प्राथमिक कारोबार गर्नको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत पत्रप्राप्त गरेको संस्थालाई बिक्री एजेन्ट भनिन्छ । आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा इजाजत पत्रप्राप्त बिक्री एजेन्टको संख्या ८ छ ।

मौद्रिक व्यवस्थापन

मौद्रिक नीति कार्यान्वयनको लागि गरिने मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्यअन्तर्गत प्रमुख रूपमा बैंकिङ क्षेत्रको तरलतालाई अधिक वा न्यून हुन नदिने हो । तरलता न्यून भएको वा तरलताको अभाव रहेको अवस्थामा ब्याजदर बढ्ने, लगानीको लागि यथेष्ट रकमको अभाव हुने, कर्जाको ब्याजदर उच्च हुँदा उत्पादन लागत बढ्ने, यसले मुद्रास्फीति बढाउने र लगानी निरूत्साहित हुने अवस्था आउँदछ । अर्कोतर्फ बजारमा अधिक तरलताको अवस्था हुँदा ब्याजदरहरू न्यून स्तरमा भर्ने, यसबाट बचत प्रोत्साहित नहुने, उपभोग बढ्ने, माग बढ्न जाँदा त्यसले मुद्रास्फीति बढ्न सक्ने, न्यून ब्याजदरको कारण कमसल परियोजनाहरूमा कर्जा प्रवाह हुन सक्ने, पूँजी पलायन हुने जस्ता समस्या देखा पर्न सक्दछन् । यस कुरालाई ध्यानमा राखी मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनको सिलसिलामा खुला बजार खुला बजार कारोबारद्वारा तरलता व्यवस्थापन गरिन्छ । तरलता व्यवस्थापनको कार्य नेपाल राष्ट्र बैंकको अनुसन्धान विभागले तयार गर्ने “तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले इङ्गित गरे अनुसार गरे अनुसार बैंकिङ प्रणालीमा अधिक तरलता भए प्रशोचन गर्ने र न्यून तरलता भए प्रवाह गर्ने कार्य गर्ने कार्य खुला बजार कारोबार सञ्चालन समितिको निर्णयानुसार “नेपाल राष्ट्र बैंक खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१” बमोजिम राष्ट्रमूठण व्यवस्थापन विभागबाट हुँदैआएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकिङ प्रणालीमा तरलता अधिक भएको अवस्थामा प्रशोचन गर्ने उपकरण प्रयोग गरी बोलकर्ताको यस बैंकमा रहेको खाता खर्च गरी रकम लिने र तरलता न्यून हुँदा प्रवाह गर्ने उपकरण प्रयोग गरी सोही खातामा रकम जम्मा गरी दिने व्यवस्था छ । तरलता प्रशोचन गर्ने क्रममा जम्मा हुन आउने रकम नेपाल राष्ट्र बैंकले अन्य कार्यमा प्रयोग गर्न पाउँदैन ।

तरलता व्यवस्थापनमा प्रयोग गरिने उपकरणहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्

- (क) रिपो
- (ख) रिभर्स रिपो
- (ग) सोभै विक्री
- (घ) सोभै खरिद

(ड) निक्षेप संकलन

(च) नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र

यी उपकरणहरूमध्ये तरलता प्रशोचनको लागि रिभर्स रिपो, सोभै बिक्री, निक्षेप संकलन र नेपाल राष्ट्र संकलन र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रको प्रयोग गरिन्छ भने तरलता प्रवाहको निमित्त रिपो र सोभै खरिद र सोभै खरिद उपकरणको प्रयोग गरिन्छ । रिपो तथा रिभर्स रिपो उपकरणको बोलकबोल तथा बोलकबोल तथा निष्कासन आवश्यकतानुसार प्रत्येक हप्ताको बुधबार हुने गर्दछ । रिपो तथा रिभर्स रिभर्स रिपो एकैपटक निष्कासन हुँदैनन् । यी उपकरणहरू तरलताको अवस्थानुसार निष्कासन हुने हुने गर्दछन् । रिपो तथा रिभर्स रिपो बाहेक अन्य उपकरणहरू (सोभै बिक्री, सोभै खरिद, निक्षेप सोभै खरिद, निक्षेप संकलन, नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र) को बोलकबोल तथा निष्कासन खुला बजार कारोबार सञ्चालन समितिको निर्णयानुसार तोकिएको दिनमा हुने गर्दछ ।

रिपो

बैंकिङ प्रणालीमा साधारण प्रकृतिको न्यून तरलताको स्थिति देखिएमा खुला बजार कारोबार सञ्चालन समितिको निर्णयानुसार अल्पकालीन (अधिकतम सात दिनको लागि) अवधिको तरलता प्रवाह गर्न प्रयोग हुने उपकरण रिपो हो । यस उपकरणको निष्कासनका दिन बोलकबोलमा सफल बोलकर्ताको (बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको) राष्ट्र बैंकमा रहेको खातामा नेपाल राष्ट्र बैंकले बाँडफाँट अनुसारको रकम जम्मा गरिदिने भएकोले तोकिएको समयावधिको लागि तरलता प्रवाह हुन जान्छ । यो उपकरणको प्रयोग “नेपाल राष्ट्र बैंक खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१” बमोजिम गरिन्छ ।

रिभर्सरिपो

बैंकिङ प्रणालीमा साधारण प्रकृतिको अधिक तरलताको स्थिति देखिएमा खुला बजार कारोबार सञ्चालन समितिको निर्णयानुसार बैंकिङ प्रणालीबाट अल्पकालीन (अधिकतम सात दिनको लागि) अवधिको तरलता प्रशोचन गर्न प्रयोग हुने उपकरण रिभर्स रिपो हो । यस उपकरणको निष्कासनका दिन बोलकबोलमा सफल बोलकर्ताको राष्ट्र बैंकमा रहेको खाताबाट रकम भिकिने भएकोले तोकिएको समयावधिको लागि तरलता प्रशोचन हुन्छ । यो उपकरणको प्रयोग “नेपाल राष्ट्र बैंक खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१” बमोजिम गरिन्छ ।

सोभै खरिद

बैंकिङ प्रणालीमा संरचनात्मक प्रकृतिको न्यून तरलताको स्थिति देखिएमा खुला बजार कारोबार सञ्चालन समितिको निर्णयानुसार बैंकिङ प्रणालीमा तरलता प्रवाह गर्न प्रयोग हुने उपकरण “सोभै खरिद” हो । यो उपकरणको निष्कासनमा नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकिएको दिन भित्र भुक्तानी मिति भएका ट्रेजरी बिल इच्छुक बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट “नेपाल राष्ट्र बैंक खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१” बमोजिम खरिद गर्दछ ।

निक्षेप संकलन

बैंकिङ प्रणालीमा असाधारण प्रकृतिको अधिक तरलताको स्थिति देखिन आएमा खुला बजार कारोबार सञ्चालन समितिको निर्णयानुसार बैंकिङ प्रणालीबाट तरलता प्रशोचन गर्न प्रयोग हुने उपकरण “निक्षेप संकलन” हो । यो उपकरण अधिकतम ९० दिनको लागि निष्कासन गरिन्छ । यो उपकरणको प्रयोग “नेपाल राष्ट्र बैंक खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१” बमोजिम गरिन्छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र

बैंकिङ प्रणालीमा संरचनात्मक प्रकृतिको अधिक तरलताको स्थिति देखिन आएमा बैंकको सञ्चालक समितिको स्वीकृतिमा खुला बजार कारोबार सञ्चालन समितिको निर्णयानुसार तरलता प्रशोधन गर्न प्रयोग हुने उपकरण नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र हो । यो उपकरण अधिकतम छ, महिना वा एक वर्ष अवधिको लागि निष्कासन गरिन्छ । यो उपकरणको प्रयोग “नेपाल राष्ट्र बैंक खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१” बमोजिम गरिन्छ ।

अनलाइन बोलकबोल प्रणाली

बोलकबोल प्रक्रियाबाट निष्कासन हुने सरकारी ऋणपत्र (ट्रेजरी बिल, विकास ऋणपत्र) तथा मौद्रिक व्यवस्थापनका उपकरणहरू (रिपो, रिभर्स रिपो, सोभै बिक्री, सोभै खरिद, निक्षेप संकलन र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र) को बोलकबोल हुने माध्यम अनलाइन बोलकबोल प्रणाली हो । विगत लामो समयदेखि प्रयोगमा रहेको खामबन्दी बोलकबोल व्यवस्थालाई विस्थापित गरी मिति २०७२/३/१४ देखि पूर्णरूपमा अनलाइन बोलकबोल प्रणालीमार्फत बोलकबोल गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

नेपालमा सञ्चालित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू

commercial banks

- Rastriya banijya bank
- Agricultural Development Bank Ltd
- Nepal Bank Ltd
- Nabil Bank Ltd
- Nepal Investment Bank Ltd
- Standard Chartered Bank Nepal Ltd
- Nepal SBI Bank
- Bank of Kathmandu Lumbini

- Laxmi Bank Ltd
- Kumari Bank Ltd
- Machhapuchchhre Bank Ltd
- Sanima Bank Ltd
- Global IME Bank Ltd
- Prabhu Bank Ltd
- Siddhartha Bank Ltd
- Everest Bank Ltd
- Himalayan Bank Ltd
- Prime Commercial Bank Ltd
- Century Commercial Bank Ltd
- Sunrise Bank Ltd
- NCC Bank Ltd
- NIC ASIA Bank Ltd
- Citizens Bank International Ltd
- Nepal Bangladesh Bank Ltd
- Janata Bank Nepal Ltd
- Mega Bank Nepal Ltd
- Civil Bank Ltd
- NMB Bank Ltd

National Level Development Banks

- Ace Development Bank Ltd.

- Apex Development Bank Ltd.
- Business Universal Development Bank Ltd.
- Deva BikasBank Ltd.
- Fewa Bikas Bank Ltd.
- Garima Bikas Bank Ltd.
- Gorkha Development Bank Ltd.
- Infrastructure Development Bank Ltd.
- International Development Bank Ltd.
- Jyoti Bikash Bank Ltd.
- Kailash Bikas Bank Ltd.
- Kasthamandap Development Bank Ltd.
- Muktinath Bikas Bank Ltd.
- Reliable Development Bank Ltd.
- Shangri-la Development Bank Ltd.
- Siddhartha Development Bank Ltd.
- Society Development Bank Ltd.
- Supreme Development Bank Ltd.
- Tourism Development Bank Ltd.
- Triveni Bikas Bank Ltd.
- Vibor Bikas Bank Ltd.
- Yeti Development Bank Ltd.

Ten District Development Bank

- Araniko Development Bank Ltd.
- Biratlaxmi Development Bank Ltd.
- City Development Bank Ltd.
- Country Development Bank Ltd.
- Ekata Bikash Bank Ltd.
- Gandaki Bikas Bank Ltd.
- Kamana Bikash Bank Ltd.
- Malika Vikas Bank Ltd.
- Pashchimanchal Development Bank Ltd
- Professional Diyalo Bikas Bank Ltd.
- Sewa Bikas Bank Ltd.
- Shine Resunga Development Bank Ltd.

Three District Development Bank

- Alpine Development Bank Ltd.
- Bhargav Bikas Bank Ltd.
- Corporate Development Bank Ltd.
- Excel Development Bank Ltd.
- Green Development Bank Ltd.
- Innovative Development Bank Ltd.
- Kanchan Development Bank Ltd.
- Kankai Bikas Bank Ltd.
- Karnali Bikas Bank Ltd.

- Mahakali Bikas Bank Ltd.
- Manaslu Bikas Bank Ltd
- Metro Development Bank Ltd.
- Mission Development Bank Ltd.
- Miteri Development Bank Ltd.
- Nepal Community Development Bank Ltd.
- Purnima Bikas Bank Ltd.
- Sahayogi Vikas Bank Ltd.
- Sajha Bikas Bank Ltd.
- Saptakoshi Development Bank Ltd.
- Sindhu Bikash Bank Ltd.
- Subhechha Bikas Bank Ltd.
- Tinau Bikas Bank Ltd.
- Western Development Bank Ltd.

One District Development Bank

- Bagmati Development Bank Ltd.
- Cosmos Development Bank Ltd.
- Gaumukhee Bikas Bank Ltd.
- Hamro Bikas Bank Ltd.
- Jhimruk Bikas Bank Ltd.
- Kabeli Bikas Bank Ltd.
- KankreBihar Bikas Bank Ltd.

- Mount Makalu Development Bank Ltd.
- Pacific Development Bank Ltd.
- Sahara Bikash Bank Ltd.

Finance

- Unique Finance Ltd.
- Bhaktapur Finance Ltd
- Central Finance Company Ltd
- Everest Finance Company Ltd.
- General Finance Ltd.
- Goodwill Finance Ltd.
- Guheshwori Merchant Banking & Finance Ltd.
- Hama Merchant & Finance Ltd.
- Himalaya Finance Ltd.
- ICFCFinance Ltd.
- International Leasing & Finance Company Ltd.
- Janaki Finance Company Ltd.
- Jebil'sFinance Ltd.
- Kaski Finance Ltd.
- Kathmandu Finance Ltd.
- Kuber Merchant Finance Ltd.
- Lalitpur Finance Company Ltd.
- Lumbini Finance & Leasing Company Ltd.

- Mahalaxmi Finance Ltd.
- Manjushree Financial Institution Ltd.
- Multipurpose Finance Company Ltd.
- Narayani National Finance Ltd.
- Nepal Aawas Finance Ltd.
- Nepal Express Finance Ltd.
- Nepal Finance Ltd
- Nepal Share Markets And Finance Ltd
- NIDC Capital Markets Ltd.
- Om Finance Ltd.
- Paschimanchal Finance Company Ltd.
- Pokhara Finance Ltd.
- Premier Finance Company Ltd.
- Progressive Finance Ltd.
- Reliance Lotus Finance Ltd.
- Sagarmatha Finance Ltd.
- Shree Investment & Finance Company Ltd.
- Siddhartha Finance Ltd.
- Srijana Finance Ltd.
- Synergy Finance Ltd.
- Union Finance Ltd.
- Unique Finance Ltd.

Microfinance

- Rural Microfinance Development Centre Ltd.
- Sana Kisan Bikas Bank Ltd.
- Chhimek Microfinance Development Bank Ltd.
- Swabalamban Laghubitta Bikas Bank Ltd.
- Nirdhan Utthan Bank Ltd.
- Deprosc Microfiance Development Bank Ltd.
- Nerude Laghu Bitta Bikas Bank Ltd.
- Forward Community Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.
- Nepal Grameen Bikas Bank Ltd.
- First Microfinance Development Bank Ltd.
- Summit Microfinance Development Bank Ltd.
- Mero Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.
- Mahuli Samudayi Laghubitta Bittiya Sanstha Ltd.
- Swarojgar Laghu Bitta Bikas Bank Ltd.
- Nagbeli Microfinance Development Bank Ltd.
- Laxmi Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.
- Vijay Laghubitta Bittiya Sanstha Ltd.
- Samudayik Laghubitta Bittiya Sanstha Ltd.
- Kalika Microcredit Development Bank Ltd.
- Mithila Laghu Bitta Bikas Bank Ltd.
- RSDC Laghubitta Bittiya Sanstha Ltd.
- ILFCO Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.

- National Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.
- Naya Nepal Laghu Bitta Bikas Bank Ltd.
- Janautthan Samudayik Microfinance Dev. Bank Ltd.
- Mahila Sahayatra Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.
- Womi Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.
- Kisan Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.
- Nepal Sewa Laghubitta Bittiya Sanstha Ltd.
- Unnati Microfinacne Bittiya Sanstha Ltd.
- Samata Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.
- Clean Village Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.
- Reliable Microfinance Bittiya Sanstha Ltd.
- Mirmire Microfinacne Development Bank Ltd.
- Suryodaya Laghubitta Bittiya Sanstha Ltd.
- Swadeshi Laghubitta Bittiya Sanstha Ltd.

राष्ट्र बैंकबाट अनुमति लिई आर्थिक कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरू

(५) सहकारी संस्था (सीमित बैकिङ कारोबार माथ)

(रु. करोडमा)

क्र.सं	नाम	केन्द्रीय कार्यालय	स्थापना मिति	पुस्तकाली (२०७७ फागुनको समाप्तमा)
१	थी नवजीवन को-अपरेटिभ लिमिटेड	धनगढी, कैलाली	२०२०/०८/३०	११.७२
२	सगुन सहकारी संस्था लि	क्षेत्रपाटी, काठमाण्डौ	२०२१/०६/२३	१.१७
३	नेपाल सहकारी वित्तीय संस्था लि.	नयाँबानेश्वर, काठमाण्डौ	२०२१/०९/१२	२.९८
४	ब सहारा लोन सेविङ को अपरेटिभम् सोसाइटी लि.	मर्लगावा, सर्लाही	२०२२/०१/०२	१२.६५
५	विन्व्यामिनी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	सोपानी, काभ्रे	२०२२/०३/०७	१६.४२
६	महिला सहकारी संस्था लि.	कुसेरवर, काठमाण्डौ	२०२२/०६/११	२.६६
७	नेपाल बहुउद्देशीय सहकारी संस्था लि.	मैचीनगर, झापा	२०२२/०९/१०	३६.७९
८	सहकारी वित्तीय विकास संस्था लि.	नेपालगञ्ज, बाँके	२०२३/०३/०२	१.९६
९	थी मनकामना सहकारी संस्था लि.	बनेपा, काभ्रे	२०२३/११/०७	५.२८
१०	भेरी सहकारी वित्तीय संस्था लि.	नेपालगञ्ज, बाँके	२०२३/११/२२	१.७०
११	बिन्दु बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	गैडाकोट, नवलपरासी	२०२४/०४/२७	१४.६३
१२	क्रिस्वान बहुउद्देशीय सहकारी संस्था लि	लम्की, कैलाली	२०२४/०९/१४	६.३०
१३	स्टार बहुउद्देशीय बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	बिराटनगर, मोरङ	२०२४/०१/०१	३.२४
१४	हिमालय सहकारी संस्था लि	पुरानोबानेश्वर, काठमाण्डौ	२०२४/०१/१६	५.७५
१५	उपकार बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	वालिङ, स्याङ्जा	२०२६/१२/०८	३.१४

राष्ट्र बैंकको अनुमतिमा आर्थिक कारोबार गर्ने गैरसरकारी संस्थाहरू

(१) वैर-सरकारी संस्था : (बिद्युत्कर्जा कारोबार गर्ने)

क्र.सं.	नाम	केन्द्रिय कार्यालय	स्थापना मिति	कार्य क्षेत्र
१	भारतारे युवा क्लब	तिरुवाङ, बागलुङ	२०२७/०२/२३	बागलुङ
२	सुनिक नेपाल	नर्वागाउँ, सर्दिवा	२०२७/०३/१५	बाँके, सर्दिवा, कैलाली, कल्यानपुर, डडेल्धुरा
३	सामुदायिक महिला विकास केन्द्र (स्टेडेक)	गजबिराज, सप्तरी	२०२७/०३/२०	सप्तरी
४	प्रीत्योगी सामुदायिक श्रौत विकास केन्द्र	बागलुङ	२०२७/०८/०६	बागलुङ
५	विकासका लागि स्थानीय स्वयं सेवकहरूको प्रयास	जनकुटा	२०२८/०३/२६	जनकुटा
६	महिला अधिकार तथा विकास केन्द्र	काठमाडौं पो.नं.१०९५	२०२८/१२/३०	काठमाडौं
७	मानवी	काठमाडौं पो.नं.११३५	२०२९/०१/२०	काठमाडौं, विन्धुपाल्चोक, नुवाकोट, चौलगा
८	जीवन विकास समाज	बिरगाली, मोरङ	२०२९/०३/०४	मोरङ, मुनबरी, भद्रा, इलाम, जनकपुर, विन्धुली, उदयपुर
९	महिला आदर्श सेवा केन्द्र	नर्वाबानेश्वर, काठमाडौं	२०२९/०३/१८	काठमाडौं
१०	पाटन विजिनेस एण्ड प्रोफेशनल सीमेन	मुल्चोक, ललितपुर	२०२९/०३/१८	ललितपुर
११	महिला स्वावलम्बन समाज	भरतपुर, चितवन	२०२९/०३/२०	चितवन
१२	धुवनात्मक महिला आत्मबल विकास संस्था	महाराजगंज, काठमाडौं	२०२९/०४/०८	काठमाडौं
१३	मुजना विकास केन्द्र	पोखरा, कास्की	२०२९/०५/०६	कास्की
१४	धरेजु तथा साना उद्योग मंथ	चाबौहल, काठमाडौं	२०२९/०५/१७	काठमाडौं
१५	मौसल अपग्रेड इन प्रोड्रम अफ एजुकेशनल रिजल	तुलसीपुर, बाँझ	२०२९/०७/१२	बाँझ
१६	नेपाल महिला सामुदायिक सेवा केन्द्र	विन्धुवन न.पा., बाँझ	२०२९/०७/१३	बाँझ, प्युठान, मल्यान, रोल्पा
१७	ग्रामीण महिला विकास संस्था	विन्धुवन न.पा., बाँझ	२०६०/०१/१०	बाँझ
१८	ग्रामीण महिला उत्थान केन्द्र	विन्धुवन न.पा., बाँझ	२०६०/०३/०४	बाँझ, बाँके, प्युठान, मल्यान, रोल्पा
१९	ग्रामीण सेवा नेपाल	भजनी, कैलाली	२०६०/०६/०८	कैलाली
२०	महिला उपकार मञ्च	कोहलपुर, बाँके	२०६०/०७/१२	बाँके
२१	ग्रामीण स्वयं सेवक समाज	हरिऔध, सर्लाही	२०६२/०८/०५	सर्लाही, महोत्तरी
२२	धुवना सामुदायिक विकास केन्द्र	चौहर्ना, बिराहा	२०६९/०८/०३	बिराहा, उदयपुर, विन्धुली
२३	राष्ट्रिय शैक्षिक तथा सामाजिक विकास संस्था	कुश्मा, पर्वत	२०६९/०८/०३	स्यायी, पर्वत, कास्की, स्याङ्जा, पाल्पा, तनहुँ, लम्जुङ, मोरङ, बागलुङ, नवलपरासी, चितवन
२४	नेपाल ग्रामीण विकास संस्था	होदीगाउँ, काठमाडौं	२०६९/०८/२८	काठमाडौं, मकवानपुर, बाग, पर्सा
२५	नेपाल महिला उद्यमी मंथ	पुतलीबटुक, काठमाडौं	२०६९/०९/२०	काठमाडौं

अन्य संस्थाहरू

७. अन्य संस्था

क्र.सं.	संस्थाको नाम	कार्यालय	सम्पर्क कार्यालय	स्वीकृती प्रदान गरको मिति
१	राष्ट्रिय सहकारी बैंक लि.	कुपण्डोल, ललितपुर	बानेश्वर, काठमाडौं	२०६७/०४/०४
२	श्री सहकारी बैंक पि एम सी	दुर्लभ बुर्द	बापावली, काठमाडौं	२०६७/०६/२६
३	जलविद्युत सगानी तथा विकास कम्पनी लि.	बबरमहल, काठमाडौं	बबरमहल, काठमाडौं	२०६९/०३/२६
४	ओम्नी प्रा.लि. ^५	आदर्शनगर, वीरगंज	आदर्शनगर, वीरगंज	२०७१/०१/२४
५	हस्ताम इन्भेष्टमेण्ट प्रा.लि. ^५	गणबहाल, काठमाडौं	गणबहाल, काठमाडौं	२०७१/०४/१८
६	मिडवी हायर पब्लिचिटी प्रा.लि. ^५	बापावली काठमाडौं	बापावली काठमाडौं	२०७१/०७/२०
७	एम.ए.डब्ल्यू. इन्भेष्टमेण्ट प्रा.लि. ^५	विराटनगर, मोरङ	टैकु, काठमाडौं	२०७१/०९/३०
८	बताम इन्भेष्टमेण्ट कम्पनी प्रा.लि. ^५	पोखरा, कास्की	नैनीघाट, काठमाडौं	२०७१/१०/२१
९	स्याकार इन्भेष्टमेण्ट कम्पनी प्रा.लि. ^५	कान्तिपथ, काठमाडौं	कान्तिपथ, काठमाडौं	२०७३/०३/१०
१०	जगदम्बा फौडिट एण्ड इन्भेष्टमेण्ट प्रा.लि. ^५	नक्साल, काठमाडौं	नक्साल, काठमाडौं	२०७३/९/१७

^५ हायर पब्लिचिटी कारोबार गर्ने प्रयोजनको लागि

समस्याग्रस्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अवस्था

आर्थिक वर्ष ०७३/७४ चैत महिनासम्मको अवस्था

नेपाल राष्ट्र बैंकले हालसम्म १६ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई समस्याग्रस्त घोषणा गरेको छ । घोषणा गरेको छ । जसमध्ये ७ वटा संस्थाहरू खारेजी ,संस्थागत सुधार तथा एक्विजिसन आदि आदि विधिबाट समाधान प्रक्रियामा गइसकेका छन् । हाल नौ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू संस्थाहरू समस्याग्रस्त अवस्थामा छन् । तीमध्ये २ वटा समस्याग्रस्त वित्त कम्पनीहरू जनरल फाइनेन्स र अरुण फाइनेन्स कम्पनी क्रमशः २०७३/०८ /२७ र २०७३/१०/१२ देखि समस्याग्रस्त २०७३/१०/१२ देखि समस्याग्रस्त संस्थाबाट हटी नियमित काराबार गरिरहेका छन् । हाल कायम कायम रहेका नौवटा वित्तीय संस्थाहरूमध्ये ६ वटामा नयाँ लगानीकर्ताहरू भित्रिनका लागि लागि समझदारीपत्र (एमओयूमा हस्ताक्षर भएको छ । एमओयू भएका संस्थाहरूमा

- कर्पोरेट डेभलपमेन्ट बैंक
- क्याटिल मर्चेन्ट फाइनेन्स कम्पनी,
- नेपाल फाइनेन्स कम्पनी,
- वर्ल्ड मर्चेन्ट फाइनेन्स कम्पनी
- ललितपुर फाइनेन्स कम्पनी
- कुवेर मर्चेन्ट फाइनेन्स रहेका छन् ।

सेयर मार्केट फाइनेन्स कम्पनी र क्रिष्टल फाइनेन्स कम्पनीको अदालतमा मुद्दा चलिरहेको छ । यी दुई चलिरहेको छ । यी दुई संस्था र नारायणी विकास बैंकको एमओयू हुन बाँकी छ । चालु आर्थिक वर्ष

चालु आर्थिक वर्ष २०७३/७४को नौ महिनामा नौवटा समस्याग्रस्त वित्तीय संस्थाहरूले सर्वसाधारणको २ अर्ब ३७ करोड निक्षेप फिर्ता गर्न बाँकी छ, भने ५ अर्ब ४३ करोड रूपैयाँ कर्जा असुल हुन बाँकी छ । ती नौवटा समस्याग्रस्त संस्थाहरूमा २०७३ पुस मसान्तसम्ममा २ अर्ब ५० करोड निक्षेप र ५ अर्ब ६७ करोड कर्जा बाँकी थियो ।

बैंकिङ कसुर

बैंकिङ कसुरमा बारवाहीमा परेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको मिति २०७४ जेठ ८ गतेसम्मको विवरण । यो अवधिसम्म बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले गरेको कसुरको १९ अर्ब ४४ करोड २५ लाख ५६ हजार ३ सय ५३ रूपैयाँ विगो दाबी गरि अदालतमा मुद्दा दायर भएको प्रहरी केन्द्रीय अनुसन्धान ब्यूरो(सिआइवी) ले जनाएको छ । सीइआइवीले बैंकिङ कसुरमा १२१ जनालाई पक्राउ गरेको छ ।

कारबाही भएका बैंकहरू तथा वित्तीय संस्थाहरू ९ (२०७४ जेठ ८ गतेसम्म)

सिं.न.	बैंकको नाम	विगो	पक्राउ संख्या
1)	गोरखा डेभलपमेन्ट बैंक	- रु.८६,७३,१६,८७८।-	३
2)	नेपाल शेयर मार्केट एण्ड फाईनान्स लि. -	रु.५,७९,०२,४४,३३५।५५	३

3)	क्यापिटल मर्चेन्ट एण्ड फाईनान्स लि. -	रु.७,७३,५७,४५,७०५।-	८
4)	जनरल फाइनान्स लि.	-रु.१३,९९,४९,८८८।२०	२
5)	नेपाल विकास बैंक	-रु.३६,०५,७०,२७३।३१	१
6)	सम्झना फाइनान्स लि.	-रु.६,२८,९२,९५९।७०	२
7)	प्रोग्रेसिभ फाइनान्स लि.	-रु.७,६९,१३,०००।-	१
8)	युनाईटेड विकास बैंक	-रु.९,२४,२८,२०६।५०	२
9)	क्रिष्टल फाइनान्स लि.	- रु.४४,६१,९१,०००।-	१
10)	श्रीलंका मर्चेन्ट एण्ड फाइनान्स लि	रु.२,९२,७०,९९३।५६	३
11)	एच एण्ड बि डेभलपमेन्ट बैंक	-रु.१,०५,३३,३७,०००।-	११
12)	हिमालय फाइनान्स लि.	-रु.५३,०६,६८,०००।-	३
13)	बैभव फाइनान्स लि	-H&B बैंकमा बिगो Include भएको	१
14)	सिद्धार्थ डेभलपमेन्ट बैंक	- रु.२५,२८,७४,१९२।३७	८
15)	किष्ट बैंक -	रु. १५,१६,९४,२८४।१७	३
16)	एन.आई.डि.सी. क्यापिटल मार्केटस लि.-	रु. १३,१७,३१,३९८।०३	६
17)	एन. बि बैंक	रु. २,९२,७०,९९३।	२
18)	CIVIL Bank	रु. १,२३,०९,३३५।५८	३

19)	हामा मर्चेन्ट एण्ड फाईनान्स	रु. ७,६०,९९,०२२।५२	५
20)	साविक बुटवल फाइनान्स (हाल सिनर्जी फाइनान्स)	रु. २७,२६,८१,०७७/८७	२
21)	पिपुल्स फाइनान्स	रु. ७३,९२,८१,९५३/६४	१
22)	एन.आई.डि.सी. क्यापिटल मार्केटस लि.	रु. ४,७८,६३,३१५/०५	५
23)	कृषि विकास बैंक (बैकिङ शाखा लगनखेल)	रु. १०,६२,५६,४०५र	६
24)	नारायणी डेभलपमेन्ट बैंक लि.	-----	३
25)	कृषि विकास बैंक (बैकिङ शाखा स्वयम्भू)	३३,९३,३९,८७२।७१	१०
26)	एभरेष्ट बैंक	१९,५०,०००/-	२
27)	ग्लोबल आईएमई बैंक	रु. ८६,७०,५३७।८१	२
28)	प्रुडेन्सियल फाईनान्स	रु ८७,००,०००।-	२
29)	कुबेर मर्चेन्ट फाईनान्स लि.	- रु.१,२०,०४,५६७/३३	१
30)	मन्जुश्री फाईनान्सियल इन्स्टिच्युसन लि.	- रु. १,३४,६५,६७७।-	१
31)	सिभिल बैंक	रु. ४५,४५,७६६/९७-	८
32)	हिमालियन बैंक लि.	रु। ६,५८,९९७/५७	१

33)	तत्कालिन इम्पेरीयल फाईनान्स हाल माहालक्ष्मी विकास बैंक	रु ३०,६८,०००/-	२
34)	पश्चिमाञ्चल फाईनान्स	रु. ४,४६,५९,०८५/-	५
35)	नबिल बैंक	रु ४४,४९,४००/-	१
36)	छिमेक लघुबित्त विकास बैंक लि.		१
बिगो रकम हाल सम्म मागदाबी लिईएको		रु. १९,४४,२५,५६,३५३।८४/-	१२१

स्रोत: प्रहरी केन्द्रीय अनुसन्धान व्युरो(सिआइबी)

बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐनहरू

- बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धि कानूनमा संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको ऐन, २०७३
- नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ (दोश्रो संशोधन)
- सम्पती सुद्धीकरण निवारण ऐन २०६४ (दोस्रो संशोधन २०७०)
- विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) ऐन, २०१९ (संशोधन सहित)
- बैंक तथा वित्तीय संस्था ऋण असूली ऐन, २०५८
- वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्था सम्बन्धी ऐन, २०५५ (संशोधन सहित)
- राष्ट्र ऋण ऐन, २०५९
- कम्पनी ऐन, २०६३
- दामासाही ऐन, २०६३

- सुरक्षित कारोवार ऐन, २०६३
- बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३
- सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३
- सम्पत्ति शुद्धिकरण (मनी लाउण्डरिङ्ग) निवारण ऐन, २०६४
- Asset -Money_ Laundering Prevention Act, 2008
- सम्पत्ति शुद्धिकरण (मनी लाउण्डरिङ्ग) निवारण (पहिलो संशोधन) ऐन, २०६८
- बैकिङ्ग कसूर तथा सजाय ऐन, २०६४

नियमावली

- नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली, २०७४
- बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभ्ने गाभिने (मर्जर) तथा प्राप्ति (एक्विजिशन) सम्बन्धी विनियमावली, २०७३
- assets -Money_ Laundering Prevention Rule, 2016
- अन्तर बैंक भुक्तानी सम्बन्धि कार्याविधि, २०७३
- Payment and Settlement By Laws 2072 -Including first amendment 2073)
- मौद्रिक नीति तर्जुमा कार्याविधि, २०७३
- नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६८ (दोश्रो संशोधन २०७२ सहित)
- नेपाल राष्ट्र बैंक खरिद विनियमावली, २०७१ (प्रथम संशोधन सहित)

● Payment and Settlement Bylaw, 2072

- आकस्मिक खरिद कार्यविधि
- समस्याग्रस्त संस्था रिजोलुसन विनियमावली, २०७१
- खुला बजार कारोवार विनियमावली, २०७१
- नेपाल राष्ट्र बैंक खरिद विनियमावली, २०७१
- वित्तीय मध्यस्थता सम्बन्धी नियमावली २०५६
- नेपाल राष्ट्र बैंक प्रकाशन निर्देशिका, २०६८
- नोट छपाई तथा सिक्का टकमरी निर्देशिका, २०६५
- ऋणपत्रको प्राथमिक तथा दोस्रो बजार व्यवस्थापन नियमावली, २०६१
- राष्ट्रऋण व्यवस्थापन मार्गदर्शन, २०६०
- नेपाल राष्ट्र बैंक अख्तियार प्रत्यायोजन विनियमावली, २०६५ (पहिलो संशोधन २०६८ सहित)
- नेपाल राष्ट्र बैंक लिलामसम्बन्धी निर्देशिका, २०६५
- नेपाल राष्ट्र बैंक खर्च व्यवस्था विनियमावली, २०६४ (संशोधन सहित)
- नेपाल राष्ट्र बैंक कार्य व्यवस्था, विनियमावली, २०५९
- राष्ट्रऋण नियमावली, २०५९ (दोस्रो संशोधन, २०६७)
- नेपाल राष्ट्र बैंक नोट धुल्याउने नियमावली, २०५९
- नेपाल राष्ट्र बैंक कर्जा सूचना विनियमावली, २०५९
- नेपाल राष्ट्र बैंक नोट सद्दा भर्ना नियमावली, २०५९
- नेपाल राष्ट्र बैंक नोट तथा सिक्का नियमावली, २०५९
- नेपाल राष्ट्र बैंक निरीक्षण तथा सु परिवेक्षण विनियमावली, २०७०

- नेपाल राष्ट्र बैंक सञ्चालक समितिको बैठक तथा छाप सम्बन्धी विनियमावली, २०६३
- नेपाल राष्ट्र बैंक नगद सम्बन्धी विनियमावली, २०६३
- नेपाल राष्ट्र बैंक कागजात धुल्याउने विनियमावली, २०६४
- नेपाल राष्ट्र बैंक उच्च अध्ययन सम्बन्धी कार्यविधि, २०६२ (संशोधन सहित)

बाफिया र त्यसमा भएका व्यवस्थाहरू

बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी विधेयक राष्ट्रपतिबाट प्रमाणीकरण भएर राजपत्रमा छापिएपछि नेपाल राष्ट्र बैंकले पुराना नीति निर्देशनहरूलाई अद्यावधिक गर्ने भएको छ । ऐन भर्खरै आएकोले अद्यावधिक गर्न भने केही समय लाग्ने छ ।

नयाँ ऐनमा परिभाषादेखि सेयर संरचनासम्म परिवर्तन गरिएका छन् । त्यसैले राष्ट्र बैंकले प्राथमिकता अनुसार निर्देशनहरूलाई अद्यावधिक गर्ने भएको हो । राष्ट्र बैंकका अनुसार नयाँ ऐन अनुसार सबै निर्देशनहरूलाई अद्यावधिक गर्न एक महिनादेखि ६ महिनासम्म लाग्ने छ ।

दफा ५ मा विदेशी लगानीमा बैंक वा वित्तीय संस्था संस्थापना गर्न पूर्वस्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था राख्दै त्यसैको उपदफा (४) मा नयाँ व्यवस्था गरिएको छ । ऐनमा भनिएको छ- यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि कुनै विदेशी बैंक वा वित्तीय संस्था वा अन्य कुनै विदेशी संस्थाले प्रचलित कानून बमोजिम स्वीकृति प्राप्त गरी कुनै बैंक वा वित्तीय संस्थामा गरेको लगानी सो बैंक वा वित्तीय संस्थामा यथावत कायम रहेको मानिन्छ ।

संस्थापक सेयर सर्वसाधारणमा परिणत सम्बन्धि व्यवस्थालाई खुकुलो बनाइएको छ। ऐनमा छ(बैंक वा वित्तीय संस्थाले कारोवार सञ्चालन गरेको दश वर्ष पुगेपछि पूँजी बजार, बैकिङ लगायत समग्र वित्तीय क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव समेतलाई विचार गरी राष्ट्र बैंकको स्वीकृतिमा संस्थापकको शेयर सर्वसाधारण शेयरमा परिणत गर्न सक्ने ।

दफा १२ मा धितोपत्र कारोबार गर्नमा बन्देजको परिमार्जित व्यवस्था गर्दै भनिएको छ- बैंक वा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक, कार्यकारी प्रमुख, लेखापरिक्षक, कम्पनी सचिव, व्यवस्थापन तथा लेखा सम्बन्धी प्रत्यक्ष रूपमा संलग्न व्यक्तिले त्यस्तो पदमा बहाल रहदाका बखत वा पदबाट अवकाश भएको एक वर्ष सम्म सो बैंक वा वित्तीय संस्थाको वा त्यसको सहायक कम्पनीको धितोपत्र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको नाममा खरिद, विक्री, धितोबन्धक, दानबकस, हस्तान्तरण वा लेनदेन गर्न नपाइने ।

सञ्चालक समिति र कार्यकारी प्रमुख सम्बन्धी दफा १४ मा केही नयाँ व्यवस्थाहरू गरिएका छन् ।

बैंक वा वित्तीय संस्थामा कम्तीमा पाँच र बढीमा सात जना सञ्चालकहरू रहेको एक सञ्चालक समिति रहनेछ । एकै परिवारका एकैपटक एकभन्दा बढी व्यक्ति बैंक वा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक हुन सञ्चालक हुन नपाउने । संस्थापक, सञ्चालक वा शुन्य दशमलव एक प्रतिशतभन्दा बढी शेयर लिएको लिएको शेयरधनी वा निजको परिवारको सदस्य स्वतन्त्र सञ्चालक हुन नपाइने । संगठित संस्थाले संस्थाले लिएको शेयरको अनुपातमा सञ्चालक नियुक्त गर्न पाउने तर एकै व्यक्ति एकभन्दा बढी बैंक वा वित्तीय संस्थामा सञ्चालक नियुक्त गर्न नपाउने ।

ऐनको दफा १६ मा ऐनले सञ्चालक हुन यस्तो योग्यता तोकेको छ- विदेशी वा स्वदेशी बैंक वा वित्तीय संस्था वा सम्बन्धित क्षेत्रका संगठित संस्थाको सञ्चालक वा पदाधिकारी तहमा वा नेपाल सरकारको अधिकृत स्तरमा कम्तीमा पाँच वर्ष काम गरेको वा स्नातकोपाधि हासिल गरेको र विदेशी वा स्वदेशी बैंक वा वित्तीय संस्था वा सम्बन्धित क्षेत्रका संगठित संस्थाको सञ्चालक वा पदाधिकारी तहमा वा नेपाल सरकारको कम्तीमा अधिकृत स्तरमा कम्तीमा तीन वर्ष काम गरेको वा तोकिए बमोजिम सम्बन्धित विषयमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरेको व्यक्ति । 'घ' वर्गको वित्तीय संस्थाको सञ्चालकको शैक्षिक योग्यता तथा अनुभव राष्ट्र बैंकले समय समयमा तोके बमोजिम हुनेछ।

स्वतन्त्र सञ्चालकको योग्यतालाई भनिएको छ- "क" वर्गको बैंक वा 'ख' वर्गको राष्ट्रियस्तरको विकास राष्ट्रियस्तरको विकास बैंकको हकमा राष्ट्र बैंकले तोकेको विषयमा स्नातकोत्तर गरी तोके बमोजिम

तोके बमोजिम अनुभव प्राप्त व्यक्ति । राष्ट्रियस्तरको 'ख' वर्गको विकास बैंक बाहेक अन्य 'ख' वर्गको विकास बैंक एवं 'ग' वर्गको वित्तीय संस्थाको हकमा राष्ट्र बैंकले तोकेको विषयमा स्नातक गरी तोके बमोजिम अनुभव प्राप्त व्यक्ति । 'घ' वर्गको लघुवित्त वित्तीय संस्थाको हकमा राष्ट्र बैंकले तोके बमोजिम योग्यता तथा अनुभव प्राप्त व्यक्ति।

नयाँ ऐनले सांसदलगायतलाई सञ्चालकको अयोग्यताको सुचीमा राखेको छ। चार वर्षका लागि नियुक्ति हुने सञ्चालक समितिको कार्यकालका बारेमा पनि ऐनमा नयाँ ब्यवस्था छ । नयाँ ऐनले सञ्चालक समितिको दायित्व बढाउँदै ऋण स्वीकृतिको अधिकार खोसेर व्यवस्थापनलाई दिएको छ ।

कार्यकारी प्रमुख बारे पनि ऐनमा नयाँ ब्यवस्था छ । कार्यकारी प्रमुखको पदावधि बढीमा चार वर्षको हुने र एक पटकको लागि पुनः नियुक्त हुन सक्ने । सञ्चालक समितिले कार्यकारी प्रमुखको कार्य सम्पादन सन्तोषजक नभएमा सेवाबाट हटाउन सक्ने । माथिल्लो वर्गको बैंक वा वित्तीय संस्थामा परिणत हुन पाइन्छ तर अब माथिल्लो स्तरको संस्था तल्लो वर्गमा भर्न पाइने पुरानो व्यवस्था खारेज गरिएको छ । दफा ४७ मा लाभांश घोषणा र वितरण बारेमा पनि नयाँ ब्यवस्था गरिएको छ ।

बैंक वा वित्तीय संस्थाले आफ्नो सम्पूर्ण प्रारम्भिक खर्च, अधिल्लो वर्षसम्म हुन गएको नोक्सानी, राष्ट्र बैंकले तोकिदिएको पूँजी, पूँजीकोष, सम्भावित नोक्सानी व्यवस्था र दफा ४४ बमोजिम साधारण जगेडा कोषमा छुट्याउनु पर्ने रकम पूरा नगरेसम्म तथा सर्वसाधारणलाई छुट्याइएको सेयर पूर्ण रूपमा विक्री वितरण नगरेसम्म शेयरधनीहरूलाई लाभांश घोषणा गर्न वा वितरण गर्न पाउने छैन ।

पूँजी कायम राख्नु पर्ने व्यवस्थामा केही बुँदा थप गरिएको छ। - राष्ट्र बैंकले कुनै व्यक्ति, फर्म, कम्पनी कुनै व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्थाले कुनै एक बैंक वा वित्तीय संस्थाको चुक्ता पूँजी बढीमा १५ पूँजी बढीमा १५ प्रतिशतसम्म मात्र लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गर्न सक्ने । कुनै एक बैंक वा वित्तीय बैंक वा वित्तीय संस्थामा लगानी गर्ने व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्थाले अर्को बैंक वा वित्तीय संस्थामा बैंक वा वित्तीय संस्थामा लगानी गर्दा उक्त संस्थाको चुक्ता पूँजीको १ प्रतिशतभन्दा कम हुने गरी मात्र

प्रतिशतभन्दा कम हुने गरी मात्र लगानी गर्न पाउने । विदेशी संयुक्त लगानीमा खुल्ने बैंक वा वित्तीय संस्थामा कुनै व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्थाले चुक्ता पूँजीमा लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था राष्ट्र बैंकले तोके बमोजिम हुने ।

ऐनमा गाभने-गाभिनेदेखि प्राप्तिसम्मको व्यवस्था गरिएको छ । यसअघि निर्देशिकामार्फत गाभने गाभिने काम भइरहेको थियो । स्वेच्छिक खारेजीको व्यवस्था नयाँ ऐनमा गरिएको छ ।

स्वेच्छिक खारेजीमा जान चाहने कुनै बैंक वा वित्तीय संस्थाले स्वेच्छिक खारेजीको कार्ययोजनासहित राष्ट्र बैंक समक्ष निवेदन पेश गर्नुपर्छ । पेश हुन आएको निवेदन उपर जाँचबुझ गरी त्यस्तो बैंक वा वित्तीय संस्था वा विदेशी बैंक वा वित्तीय संस्थाको नेपालस्थित शाखा वा कार्यालयले आफ्नो ऋण तथा दायित्व पूर्ण रूपमा भुक्तानी गर्न सक्षम छ भन्ने कुरामा राष्ट्र बैंक विश्वस्त भएमा राष्ट्र बैंकले शर्तसहित स्वेच्छिक खारेजीको सैद्धान्तिक सहमति दिन सक्ने व्यवस्था छ । खर्च व्यवस्थापन तथा सम्पत्ति विवरण पेशका बारेमा पनि ऐनमा गरिएको छ ।

नयाँ ऐनले बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई अध्ययन अनुसन्धान गर्न पनि छुट दिएको छ । दफा १२६ मा भनिएको छ- राष्ट्र बैंकले बैकिङ तथा वित्तीय कानून, कर्जा असुली, वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व एवं वित्तीय प्रणालीको समसामयिक सुधारका समग्र पक्षमा अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न राष्ट्र बैंक, बैंक वा वित्तीय संस्था तथा सम्बन्धित निकायका प्रतिनिधि एवं विज्ञहरू सम्मिलित एक विज्ञ अध्ययन समिति गठन गर्न सक्नेछ । आवश्यकता अनुसार उपसमितिहरू समेत गठन गर्न सक्नेछ । उपसमितिको काम, कर्तव्य, अधिकार र सुविधाहरू राष्ट्र बैंकले तोके बमोजिम हुनेछ ।

बासेल

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि राष्ट्रिय स्तरका 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थाहरूमा बासेल लागू गरिएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकले हालसम्म निष्कासन गरेका मौद्रिक नीतिहरू

नेपाल राष्ट्र बैंकले वि.स.२०५९/६० देखि मौद्रिक नीति सार्वजनिक गर्न सुरु गरेको हो । त्यसभन्दाअघि हो । त्यसभन्दाअघि पनि मौद्रिक नीतिहरू राष्ट्र बैंकले सार्वजनिक गर्थ्यो तर सार्वजनिक गरिँदैन थिए । सार्वजनिक गरिँदैन थिए ।

सफा नोट नीति

राष्ट्र बैंकले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिमार्फत सफा नोट नीति ल्याएको हो ।

बैकिङ क्षेत्रका स्क्यान्डलहरू

कार्पेट काण्ड:

डलर ल्याउने बेलामा कालाबजारी (ब्याल्क मार्केट) बाट सस्तो हुने भएकाले धेरै व्यापारीहरूले १०० व्यापारीहरूले १०० डलरको कार्पेट बेचेर ३०० डलर ल्याउने र २ डलर ब्याल्कमा बेच्ने काम गरे । काम गरे । डलर भित्र्याएका व्यापारीहरूले बोनस कारण पाउँथे । त्यसपछि मात्र निर्यात गर्ने लाइसेन्स गर्ने लाइसेन्स पाउन सकिन्थ्यो । त्यो निर्यात गर्ने लाइसेन्स बेच्दा बढी फाइदा हुन्थ्यो । त्यतिबेला फाइदा हुन्थ्यो । त्यतिबेला व्यापारीहरूले ३०० देखि १००० डलरसम्म पनि डलर भित्र्याए । जसले धेरै भित्र्याए । जसले धेरै डलर भित्र्याउँछ, त्यसैका आधारमा निर्यात गर्ने पाउने लाइसेन्स दिने काम भयो । लाइसेन्स दिने काम भयो । २०३५ सालमा यस्तै प्रकृतिको काण्डमा दोषी ठहर गर्दै तत्कालीन तत्कालीन प्रधानमन्त्री तुलसी गिरी,अर्थमन्त्री लोकबहादुर श्रेष्ठ,राष्ट्र बैंकका तत्कालिन गभर्नर कुलशेखर तत्कालिन गभर्नर कुलशेखर शर्मा, डेपुटी गभर्नर गणेशबहादुर थापा र लवराज शर्मा तथा वाणिज्य

वाणिज्य सचिव लगायतलाई अख्तियार दुरूपयोग आयोगले मुद्दा चलाएको थियो । पछि सबैले सफाइ पाएका थिए ।

एलसी काण्ड:

पूर्व गभर्नर हरिशंकर त्रिपाठीको कार्यकालमा २०५१ सालमा एलसी काण्ड घटेको हो । यो काण्ड कार्पेट काण्डको ठिक उल्टो छ । कार्पेट काण्डमा सामान बाहिर पठाएर डलर भित्र ल्याइन्थ्यो भने एलसी काण्डमा सामान भित्र ल्याएर डलर बाहिर पठाउने काम गर्ने गरेको पाइयो । त्यतिबेला व्यापारीहरूले १०० डलरको सामान छ भने ३०० डलरको एलसी खोल्ने गरे । १०० डलरको सामान आयात गर्ने २०० डलर ब्याकमा बेच्ने काम गरेका थिए । आफ्नो सामानको मूल्य भन्दा बढीको एसी खोलेर बढी डलर बाहिर बठाउने र बढी भएको आफूले बेच्ने काम गरे । यस समयमा सबैभन्दा बढी दोषी टिवडवाला थरका व्यापारी थिए । उनले अर्काको नाममा पनि एलसी खोलेकाले कालीमाटीको बजारमा कालीमाटीको बजारमा दाउरा चिर्ने मजदुर तथा रिक्सावालाहरू पनि सो काण्डमा मुछिएका थिए । तर थिए । तर उनीहरू दोषी भने थिएनन् ।

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को चैत मसान्तसम्म बैंकहरूले गरेको कारोबार तथा वित्तीय पहुँच

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को चैत मसान्तसम्मसम्म बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कुल २२ खर्ब ८५ अर्ब २२ खर्ब ८५ अर्ब रूपैयाँ निक्षेप संकलन गरी १९ खर्ब ५७ अर्ब रूपैयाँ कर्जा प्रवाह गरेका छन् । असार गरेका छन् । असार मसान्तसम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल निक्षेप २१ अर्ब ८ अर्ब रूपैयाँ अर्ब रूपैयाँ थियो भने कर्जा लगानी १६ खर्ब ८२ अर्ब थियो । चालु आर्थिक वर्षको नौ महिनामा नौ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूले १९ खर्ब ५३ अर्ब निक्षेप संकलन गरेका छन् । १६ खर्ब ५७ अर्ब कर्जा ५७ अर्ब कर्जा लगानी गरेका छन् । त्यस्तै, विकास बैंकहरूले २ अर्ब ७३ अर्ब निक्षेप संकलन गरेका छन् संकलन गरेका छन् भने २ खर्ब ४४ अर्ब कर्जा प्रवाह गरेका छन् । त्यस्तै, वित्त(फाइनेन्स) कम्पनीहरूले

फाइनेन्स) कम्पनीहरूले ५९ अर्ब निक्षेप संकलन गरेका छन् भने ५५ अर्ब १ करोड कर्जा लगानी गरेका छन् ।

त्यस्तै चैत मसान्तसम्म निक्षेप खाताको संख्या १ करोड ८८ लाख ४३ हजार पुगेको छ । पछिल्लो १ महिनामा ६ लाखले निक्षेप खाता बढेका छन् । त्यस्तै,चालु आर्थिक वर्षको नौ महिनासम्म बैंक तथा वित्तीय संस्थाका शाखा संख्या ३ हजार २३ वटा पुगेका छन् । जसमा वाणिज्य बैंकका २०४० वटा,विकास बैंकका ८३२ वटा र वित्त(फाइनेन्स) कम्पनीका १५१वटा शाखाहरू रहेका छन् । त्यसैगरी,बैंक तथा वित्तीय संस्थाका एटिएम संख्या २ हजार ४७ वटा रहेका छन् । समीक्षा अवधिसम्म वाणिज्य बैंकका १८१७ वटा,विकास बैंकका २०१ वटा र वित्त कम्पनीका २९ वटा एटिएम रहेका छन् ।

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को चैत मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूको चुँत्ता पूँजीको स्थिति

S.N.	Bank	paid up capital ashad 2073	paid up capital Chaita 2073
1	Nepal Bank Ltd.	6.47	7.46
2	Rastriya Banijya Bank Ltd.	8.59	8.59
3	Nabil Bank Ltd.	4.75	6.18
4	Nepal Investment Bank Ltd.	7.25	8.75
5	Standard Chartered Bank Ltd.	2.81	3.75
6	Himalayan Bank Ltd.	4.49	

			6.49
7	Nepal SBI Bank Ltd.	3.88	4.98
8	Nepal Bangladesh Bank Ltd.	3.04	5.51
9	Everest Bank Ltd.	2.74	4.53
10	Bank of Kathmandu Lumbini Ltd.	4.97	5.63
11	Nepal Credit and Commerce Bank Ltd.	2.35	4.68
12	NIC Asia Bank Ltd	4.58	6.36
13	Machhapuchhre Bank Ltd.	3.88	6.60
14	Kumari Bank Ltd.	2.70	3.27
15	Laxmi Bank Ltd.	3.04	4.34
16	Siddharth Bank Ltd.	3.04	5.25
17	Agriculture Development Bank Ltd.	3.94	7.09
18	Global IME Bank Ltd.	6.17	7.24
19	Citizens Bank International Ltd.	3.07	5.88
20	Prime Commercial Bank Ltd.	3.70	

			5.79
21	Sunrise Bank Ltd.	3.98	5.45
22	NMB Bank Ltd.	4.49	6.46
23	Prabhu Bank Ltd.	5.88	5.88
24	Janata Bank Nepal Ltd.	2.06	4.65
25	Mega Bank Nepal Ltd.	3.24	4.05
26	Civil Bank Ltd.	3.08	4.58
27	Century Commercial Bank Ltd.	2.84	3.69
		3.06	5.31
		114.09	158.44

विकास बैंकको चुँत्ता पूँजीको अवस्था

चुँत्ता पूँजी रु. हजारमा

Name of Development Bank	Work Area	Paid up capital at the end of chaitra 2073
--------------------------	-----------	--

Ace Development Bank Limited	National Level	1000402
Alpine Development Bank Limited	3 District	145100
Araniko Development Bank Limited	10 District	257830
Bhargab Bikas Bank Limited	3 District	264000
Corporate Development Bank Limited		
Cosmos Development Bank Limited	1 District	112499
Deva Bikas Bank Limited	National Level	1383223
Excel Development Bank Limited	3 District	384562
Fewa Bikas Bank Limited	National Level	1199970
Gandaki Bikas Bank Limited	10 District	643956
Green Development Bank Limited	3 District	100000
Garima Bikas Bank Limited	National Level	1296614
Hamro Bikas Bank Limited	1 District	152917
Innovative Development Bank	3 District	353683
Jyoti Bikas Bank Limited	National Level	1101941

Kabeli Bikas Bank Ltd	1 District	84211
Kailash Bikas Bank Ltd	National Level	1975420
Kakre Bihar Bikas Bank Ltd	1 District	68092
Kamana Bikas Bank Limited	National Level	804379
Kanchan Bikas Bank Limited	3 District	346500
Kankai Bikas Bank Limited	3 District	150000
Karnali Bikas Bank Limited	4 District	151000
Kasthamandap Development Bank Limited	National Level	835918
Mahakali Bikas Bank Limited	1 District	148824
Mahalaxmi Development Bank Limited	National Level	1156222
Manasalu Development Bank Limited	3 District	241768
Mission Development Bank Limited	3 District	237800
Miteri Development Bank Limited	3 District	380293

Mount Makalu Development Bank Limited	1 District	65000
Muktinath Bikas Bank Limited	National Level	1542716
Narayani Development Bank Limited		
Nepal Community Development Bank Limited	3 District	220295
NIDC Development Bank Limited	National Level	415823
OM Development Bank Ltd	National Level	1360281
Purnima Bikas Bank Ltd	3 District	352385
Raptibheri Bikas Bank Limited	3 District	143765
Reliable Development Bank Limited	National Level	1010471
Sahara Development Bank Limited	3 District	67260
Sahhayogi Bikas Bank Limited	3 District	314610
Sajha bikas bank ltd	3 District	10000
Salapa Development bank Limited	1 District	28000

Saptakoshi Development Bank Limited	3 District	211000
Sewa Bikas Bank Limited	10 District	941861
Shangrila Development Bank Ltd	National Level	1245976
Shine Resunga Development Bank	10 District	1102892
Siddhartha Development Bank Limited	National Level	1419168
Sindhu Bikas Bank Limited	3 District	262192
Tinau Bikas Bank Limited	3 District	341370
Tourism Development Bank Limited	National Level	919771
Vibor Society Development bank	National Level	1815004
Westen Development Bank	3 District	345312
Yeti Development Bank Limited	National Level	1386233

बैंकर्स संघ

नेपाल बैंकर्स संघको स्थापना विसं २०५५ साल जेठ १३ गते भएको हो । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका समस्या समाधानका लागि हरेक बैंकले एक्ला एकलै राष्ट्र बैंक जाँदा बैंकहरूलाई पनि समस्या हुने र राष्ट्र बैंकलाई पनि समस्या पर्ने भएकाले आफ्ना समस्याका विषयमा सबै बैंकहरूको आवाज एउटै होस् र समस्या समाधानका लागि थप सहयोग होस् भन्ने उदेश्यले बैंकर्स संघको स्थापना भएको हो । स्थापना कालदेखि हालसम्म संघले १७ जना अध्यक्ष पाइसकेको छ । पहिलो अध्यक्ष आनन्दबहादुर राजभण्डारी हुन् भने १७ औं अध्यक्ष मेगा बैंकका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत अनिलकेशरी शाह हुन् ।

सन्दर्भ सामाग्रीहरू

- नेपाल राष्ट्र बैंकको वेवसाइट
- राष्ट्र बैंकद्वारा प्रकाशित गरिएको सम्झनाका क्षणहरू (संस्मरणहरूको संगालो)
- राष्ट्र बैंक २५ वर्ष (रजत जयन्ती) को प्रकाशन
- नेपाल राष्ट्र बैंक समाचार(६२ औं वार्षिकोत्सव विशेषांक)
- पूर्व गभर्नरहरूसँगको कुराकानी
- पूर्व कायममुकाम गभर्नरसँगको कुराकानी
- राष्ट्र बैंकका विभिन्न तहका कर्मचारीहरूसँगको कुराकानी
- राष्ट्र बैंक आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को वार्षिक प्रतिवेदन

- बैक तथा वित्तीय संस्थाका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत तथा वर्तमान प्रमुख कार्यकारी अधिकृतहरूसँगको कुराकानी
- विजमाण्डु, अनलाइन खबर तथा बैकिङ खबर लगायतका अनलाइन पत्रिकाहरू
- कृषि विकास बैंकको स्वर्ण जयन्ती विशेषांक
- केन्द्रीय प्रहरी अनुसन्धान ब्यूरो (सीआइबी)